Regioarrangement regio Achterhoek

Colofon
Versie 04072023 8.45 uur
Datum 4 juli 2023; laatste paar wijzigingen 31 augustus 2023

Status: Concept, 80% versie

CONCEPT

Inhoudsopgave

1 Inleidend; waarom een regioarrangement voor de regio Achterhoek? 4

1.1 Aanleiding en doel 4

1.2 Wat is een regioarrangement 5

2 Wat voor een regio zijn we? 6

2.1 Identiteit 6

2.2 Waarden en kwaliteiten van de Achterhoek 6

2.3 Trends en ontwikkelingen 6

2.4 Afwegingen en keuzes 9

3 Sturende principes 11

3.1 Ruimtelijke kwaliteit 11

3.2 Water en bodem sturend 12

3.3 Brede welvaart 12

4 Ruimtelijke samenhang drie perspectieven: natuur en landbouw, ordenende netwerken, leefbare steden en regio's 13

4.1 Perspectief natuur en landbouw 13

4.2 Ordenende netwerken voor mobiliteit, energie en (circulaire) economie 15

4.2.1 Mobiliteit 15

4.2.2 Energievoorzieningen 17

4.3 Leefbare steden en regio's 20

4.3.1 Wonen 20

4.3.2 Werken 22

4.3.3 Gezondheid 24

4.3.4 Voorzieningen, sport, cultuur en erfgoed 25

5 De afwegingen met elkaar, daarvoor zijn deze opgaven concreet in beeld 25

5.1 Navolgbaar feitelijk afwegingskader voor opgaven 25

5.2 Speerpunten voor de Achterhoek die vragen om een gezamenlijke uitwerking 25

6 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050 30

6.1 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050 (perspectief natuur en landbouw) 30

6.2 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050 (perspectief netwerken) 30

6.2.1 Mobiliteit 31

6.2.2 Energievoorzieningen 31

6.3 De regio in 2030 met een doorkijk naar 2050 (perspectief leefbare steden en regio's) 32

6.3.1 Wonen 32

6.3.2 Werken 32

6.4 Samenvattend naar 2030 32

6.5 Doorkijk naar 2050 33

CONCEPT

7 Hoe worden we deze regio? 34
7.1 Inzetten op gedeelde handelingsperspectieven incl. kennis en ervaringen delen 34
7.2 Uitwerking en uitvoering: gebiedsaanpakken in de Achterhoek 36
7.3 Mijlpalen en planning (indicatief op basis van doelen en ambities) 38
8 Hoe werken we samen 40
8.1 Huidige samenwerkingen in de Achterhoek 40
8.2 Hoe sturen we op voortgang en resultaten 40
8.3 Samenwerking en overleg met betrokkenen in het gebied 41

CONCEPT

1 Inleidend; waarom een regioarrangement voor de regio Achterhoek?

De gemeenten Aalten, Berkelland, Bronkhorst, Doetinchem, Oost-Gelre, Oude IJsselstreek, Winterwijk, het waterschap Rijn en IJssel, de 8RHK ambassadeurs en provincie Gelderland hebben aan dit regioarrangement gewerkt.

1.1 Aanleiding en doel

Aanleiding vanuit urgentie van opgaven
We hebben als gemeenten, waterschap, Rijk en provincie veel plannen op het gebied van wonen, infrastructuur, natuur, landbouw, recreatie, energieopwekking en bedrijven. En we moeten problemen oplossen op het gebied van stikstof en klimaat en de kwaliteit van ons bodem en het watersysteem. Ook hebben we de zorg voor voldoende grond- en drinkwater. Veel ruimtevragers zoals wonen, natuur en landbouw overlappen elkaar en onze ruimte is schaars. Daarom moeten we slimme keuzes maken voor de korte én lange termijn. Dat kunnen we niet alleen. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle betrokken overheden.

Het Rijk wil weten wat er vanuit de nationale opgaven ruimtelijk wel of niet kan in de provincie Gelderland. Voor de overheden in Gelderland vraagt dit om een eenduidige koers voor de komende circa 25 jaar. In dit regioarrangement leggen we met elkaar vast wat onze, gezamenlijke agenda en ambitie is in de regio Achterhoek. En welke afspraken we daarbij maken met elkaar, op basis van een gezamenlijke agenda die aansluit bij de identiteit en de ambitie van Gelderland en deze regio.

De regio Achterhoek is een unieke regio die gekenmerkt wordt door een prachtige groene woon- en leefomgeving, rijk cultureel erfgoed en bijzondere natuurwaarden, een bloeiende en innovatieve maakindustrie, kennisintensieve landbouwbedrijven, een sterke vrijetijdssector en een cultuur van samenwerken en vertrouwen. Een regio met hechte woongemeenschappen in levendige steden, dorpen, en buurtschappen. Het is de ambitie om deze waarden verder te versterken in de context van een veranderend klimaat en met goede energievoorzieningen. Om alle ambities en opgaven te kunnen realiseren, vraagt dit een nauwe samenwerking en gezamenlijke voorbereiding door de overheden in hun (ruimtelijke) keuzes. Dit regioarrangement is één van de instrumenten[1] om die uitwerkingen en keuzes voor te bereiden.

Om de grote opgaven te realiseren, hebben we elkaar hard nodig. Daarom is dit regioarrangement onderdeel van een langjarige samenwerking in de regio. Zo zorgen we met elkaar voor welvaart en welzijn voor deze en volgende generaties in Gelderland en in de regio Achterhoek in het bijzonder. Dit doen we als samenwerkende overheden, en dat doen we bijvoorbeeld in samenwerking met de 8RHK ambassadeurs. Onder de naam 8RHK ambassadeurs werken in de Achterhoek overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties op verschillende grote opgaven samen.

Eerste versies regioarrangementen Gelderland, in context ruimtelijk voorstel en ruimtelijk arrangement
Dit document beschrijft een eerste versie van het regioarrangement voor de Achterhoek. Dit regioarrangement vormt tezamen met de arrangementen van de andere zes regio's in Gelderland een bouwsteen voor het ruimtelijk voorstel, dat de provincie bij het Rijk zal indienen. Eind 2022 heeft het Rijk via een startpakket een uitvraag gedaan naar alle provincies met het verzoek om aan te geven op welke wijze de grote opgaven[2] die Nederland op dit moment kent gerealiseerd kunnen worden, hoe dit ruimtelijk z'n beslag zou moeten krijgen en welke uitwerking van kansen en dilemma's naar de toekomst daarvoor nodig zijn. Dit in de context dat beschikbare ruimte schaars is. Het ruimtelijk voorstel krijgt uiteindelijk een vervolg in het ruimtelijk arrangement waarin onderlinge bestuurlijke afspraken tussen Rijk en provincies over de uitvoering van het ruimtelijk voorstel worden vastgelegd.

Gelderland kent een diversiteit in regionale identiteiten. De provincie Gelderland heeft ervoor gekozen om deze uitwerkingen daarom niet alleen provinciaal maar ook regionaal voor te bereiden en vorm te geven. Dit gebeurt in

[1] Andere instrumenten: omgevingsvisies, verordening, omgevingsvergunning, programma's, gebiedsaanpakken, maatregelen, convenanten, subsidies.
[2] In hoofdstuk 3 worden deze opgaven die het Rijk noemt weergegeven.

CONCEPT

de vorm van een gezamenlijke agenda: het regioarrangement. Wat partijen in het regioarrangement uitwerken, zal mede de basis vormen voor het ruimtelijk voorstel.

De essentie van het regioarrangement is dat de verschillende bestuurlijke krachten worden gebundeld en middelen op een passende wijze worden gealloceerd om tot een effectieve integrale realisatie van de verschillende opgaven te komen. Het uitgangspunt is dat in een regioarrangement zelf geen nieuw beleid zal worden vastgesteld. Als er sprake is van noodzaak tot aanpassing van bestaand beleid, dan zal dat via de reguliere democratische weg worden uitgewerkt en ter besluitvorming worden voorgelegd.

Het proces van samenstelling van het regioarrangement is cyclisch van aard. Deze eerste versie van het regioarrangement is de eerste stap daarin. In een meerjarige bewerking gaat het regioarrangement verder vorm en inhoud krijgen. Een eerste versie van het ruimtelijk voorstel (gebaseerd op de eerste concepten van het regioarrangement) wordt in de eerste helft van oktober 2023 door de provincie Gelderland aan het Rijk aangeboden. De provincie heeft een regisserende rol in de samenstelling van zowel regioarrangementen, ruimtelijk voorstel en ruimtelijk arrangement. De 'eerste ronde' regioarrangementen worden eind 2023 door de betrokken bevoegde gezagen vastgesteld. De status van de regioarrangementen is agenderend en intentioneel, opgesteld in samenspraak tussen de betreffende overheden, en heeft geen verdere juridische status.

Leeswijzer
Dit document opent met een korte schets van wat een regioarrangement inhoudt. In hoofdstuk 2 wordt beschreven wat de Achterhoek kenmerkt, welke ontwikkelingen op dit gebied af komen en dat we samen daarin afwegingen moeten maken. In hoofdstuk 3 worden de drie sturende principes beschreven waarmee naar de toekomst toe invulling zal worden gegeven aan samenhangende keuzes. In het vierde hoofdstuk worden de huidige doelen, aanpak van de verschillende opgaven en knelpunten en dilemma's weergegeven. Dit gebeurt langs drie perspectieven, zoals deze door de provincie vanuit het startpakket voor Gelderland zijn bepaald. Vanuit dit bestaande beleid zijn knelpunten en uitdagingen geformuleerd die nadere afspraken vragen. Hoofdstuk 5 geeft tenslotte een samenvattend overzicht van de belangrijkste uitdagingen voor de Achterhoek die aangepakt moeten gaan worden, vanuit het overzicht dat in de eerste vier hoofstukken is gegeven. In hoofdstuk 6 maken we de doorkijk naar 2030 en 2050. In hoofdstuk 7 geven we aan hoe we het regioarrangement concreet kunnen maken en uitvoeren. Ten slotte gaan we in hoofdstuk 8 in op de manier waarop we daarvoor de randvoorwaarden kunnen invullen.

1.2 Wat is een regioarrangement

In dit document beschrijven we de ambities, doelen en opgaven voor de leefomgeving rondom de drie hoofdopgaven 1. Energievoorziening, 2. Verstedelijking/wonen en 3. Landelijk gebied. Als overheden hebben we de intentie voor een langjarige samenwerking. We zijn daarin gelijkwaardig en niet gelijk; zo kennen we onze eigen verantwoordelijkheden en legt de provincie de relatie met de context voor heel Gelderland. We bieden elkaar de mogelijkheid om de eigen verantwoordelijkheid te bepalen en af te spreken wat nodig is voor de uitvoering van onderdelen van het regioarrangement, vanuit de gezamenlijke ambities en doelstellingen voor de hele regio binnen de context van beleidskeuzen voor geheel Gelderland. Het uitgangspunt is dat met het regioarrangement geen nieuw beleid wordt vastgesteld. Daar waar bijstelling van staand beleid nodig is, is het regioarrangement agenderend voor bestuurlijke en politieke beleids- en besluitvorming bij de betreffende overheden. De regioarrangementen vormen de basis van het provinciale, ruimtelijke voorstel aan het Rijk en daarmee, uiteindelijk, het ruimtelijk arrangement[3]. Het ruimtelijk arrangement bevat de afspraken tussen Rijk en provincie, voortvloeiend uit het ruimtelijk voorstel.

Dit regioarrangement is dynamisch. We actualiseren het document als daar aanleiding toe is en minimaal één keer per twee jaar. Bijvoorbeeld omdat er opgaven zijn die om bijstelling vragen. In voorliggende versie zijn de opgaven voor de regio's helder benoemd inclusief hun onderling samenhang. We staan stil bij wat dit vraagt van de

[3] Zie meer informatie op: https://www.gelderland.nl/projecten/samenwerkenaangelderland O.m. ook over het ruimtelijk arrangement in deze statenbrief.

CONCEPT

uitvoering. En hoe de opgaven aansluiten bij bestaand beleid van de gemeenten, waterschappen, provincie en, zover mogelijk, het Rijk. Daarnaast maken we een doorkijk wat er in een volgende versie van het regioarrangement 1.0 (dit najaar 2023) nog meer kan worden opgenomen over uitvoering.[i]

2 Wat voor een regio zijn we?

2.1 Identiteit

De Achterhoek is een uniek gebied. Een regio die gekenmerkt wordt door een prachtige groene woon- en leefomgeving (een sterk 'landschappelijk casco'), een bloeiende en innovatieve economie en landbouw (sterk innovatievermogen), en een cultuur van samenwerken en vertrouwen (sociale kracht/naoberschap). De Achterhoek is goed in innoveren en experimenteren, het hoort bij de regio. Het is de ambitie om deze waarden te koesteren en waar kan en nodig verder te versterken door in te zetten op de thema's onderwijs en arbeidsmarkt, smart werken, bereikbaarheid, duurzaamheid, energietransitie, circulaire economie wonen & vastgoed en gezondheid. Naast deze thema's is er juist ook aandacht voor de ruimtelijke opgaven die vooral in het landelijke gebied spelen en het nog beter verbinden van het buitengebied en kernen.

In deze aanpak worden alle regionale krachten gebundeld en heeft de Achterhoek ook een nadrukkelijke open verbinding met omliggende regio's (ook over de grens), ontwikkelorganisaties en kennisinstellingen. De regio profileert zich als trots experimenteergebied met een eigen identiteit waarbij niet alleen aandacht is voor technische maar ook sociaal-maatschappelijke innovatie.

2.2 Waarden en kwaliteiten van de Achterhoek

De Achterhoek is een regio met hechte woongemeenschappen in levendige steden, dorpen, en buurtschappen. De Achterhoek wordt gevonden door toeristen uit binnen- en buitenland; voor rustzoekers en natuurliefhebbers maar ook voor bezoekers van festivals, evenementen en cultuur en erfgoed zoals landgoederen. Er is veel toerisme langs fietsroutes en wegen. Voor verblijfsrecreatie zoals vakantieparken wenst de regio dat dit in evenwichtige verhouding tot de woon- en leefomgeving en natuur gebeurt. Verbetering van de krachtige brede welvaart (waarin het welzijn een belangrijke rol speelt) is een alles overkoepelend doel.

Als zandgebied heeft de Achterhoek een grote uitdaging in voldoende waterbeschikbaarheid voor de toekomst en de mogelijkheid om toegerust te zijn op extreme natte perioden. De consequenties van hevige regenval, zoals in Limburg in 2021, kunnen in de Achterhoek mogelijk groot zijn. Vooral in het landelijke gebied en de kernen spelen vraagstukken over meer structureel vasthouden van water en om bijvoorbeeld de ontwikkeling van de agrarische sector daarmee in evenwicht te brengen. De kwaliteit en beschikbaarheid van voldoende (drink)water, diverse natuur en landschappen zijn kwetsbaar, onder meer ook door te veel stikstof en ammoniak. Kortom, een aantal specifieke kwaliteiten in de Achterhoek staat onder druk.

De identiteit en kenmerken van de Achterhoek vormen mede de basis van toekomstige (ruimtelijke) invulling. We stimuleren meervoudig ruimtegebruik.

2.3 Trends en ontwikkelingen

De Achterhoek staat niet op zichzelf. De regio functioneert binnen een dynamisch speelveld. De context waarbinnen de Achterhoek zich ontwikkelt, is turbulent en uitdagend. Op die wereld om ons heen hebben we geen invloed, maar het beïnvloedt de regio wel. Dat heeft voor een deel te maken met grote maatschappelijke, sociaaleconomische en aan natuur en landbouw gekoppelde ontwikkelingen die in heel Nederland spelen, en voor een deel met de geografische ligging. De regio grenst aan Twente, Stedendriehoek, de Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen en aan Duitsland. Dat biedt kansen voor en beïnvloedt ambities van de regio Achterhoek. Er zijn meerdere trends en ontwikkelingen die invloed hebben op deze ambities:

CONCEPT

Droogte en het bodem- en watersysteem
De Achterhoek ondervindt de consequenties van droogte, de risico's van extreme buien en extremere waterstanden in de grote rivieren. De Achterhoek heeft binnen vijf jaar vier extreem droge jaren meegemaakt. Provincie, waterschap, gemeenten, Land- en tuinbouworganisatie LTO, natuurorganisaties en Vitens spraken in 2019 gezamenlijk de urgentie uit om extra stappen te zetten om de snelheid van de klimaatverandering bij te kunnen houden. Er is een breed gevoelde urgentie om te komen tot een andere balans tussen water vasthouden en water afvoeren en een betere balans tussen gebruiken en beheersen van (grond)water. Daarbij staat de kwaliteit van landbouwbodems onder druk en worden de waterkwaliteitsdoelen (chemie en ecologie van oppervlakte- en grondwater (Kaderrichtlijn Water, KRW) en grondwaterbeschermingsgebieden (nitraatrichtlijn)) niet gehaald. Verdergaande samenwerking voor het verbeteren van de bodemgezondheid, sluiten van kringlopen van nutriënten, terugdringen van het gebruik van milieuvreemde stoffen, innovaties voor het voorkomen van emissies zijn urgent. Deze ambities passen ook bij de beslissing van het kabinet om water en bodem sturend te laten zijn bij de inrichting van Nederland. Dat wil zeggen: verduurzaming van het bodem- en watersysteem biedt ook kansen voor een aantrekkelijke woon- en leefomgeving en een gezonde bodem in de Achterhoek.

Landbouw en natuur
Een groot deel van de Achterhoek is in gebruik als landbouwgebied en er zijn specifieke bijzondere natuurgebieden waar het Stelkampsveld er een van is. Landelijke en Europese wet- en regelgeving hebben hierop invloed: o.m. de Wet natuurbescherming, de Wet stikstofreductie en natuurverbetering, EU Kaderrichtlijn Water (KRW) en het Landbouwakkoord etc. Via het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) worden door provincies in samenwerking met partners gebiedsplannen in de context van de wet Stikstofvermindering en natuurherstel, KRW (grond- en oppervlaktewater) en nitraatrichtlijn (grondwaterbeschermingsgebieden) vastgesteld waarin wordt aangegeven hoe en met welke maatregelen de doelen voor natuur, stikstof, water en klimaat behaald gaan worden.

Een gezonde agrarische sector blijft daarbij het doel. Er staan grote veranderingen op stapel voor agrariërs om een gezonde agrarische sector te kunnen blijven. Er is een duurzaam economisch perspectief nodig voor agrariërs die hun bedrijf verder ontwikkelen. Daarbij gaat het om meer duurzame vormen van landbouw zoals kringlooplandbouw, meer natuur-inclusief maar ook technologische innovaties in de bedrijfsvoering. Daarnaast is een sociaal perspectief nodig voor agrariërs die gaan stoppen. Door deze veranderingen komt de leefbaarheid onder druk te staan. Naar verwachting neemt de komende jaren het aantal agrarische bedrijven af met een derde. Voor de leegstaande schuren en gronden is vaak nog geen nieuwe functie. Deze ruimte is nodig om de grote opgaven in de Achterhoek te realiseren zoals kringlooplandbouw (extensivering), natuurontwikkeling, ruimte voor water vasthouden en wonen en werken. Er zullen de komende jaren keuzes gemaakt moeten worden om zo een goede balans te realiseren tussen natuur, landbouw en klimaat in samenhang met andere opgaven.

Klimaat
Provincie Gelderland heeft als doelstelling een reductie van broeikasgassen 55% in 2030 ten opzichte van 1990. Gelderland dient in 2050 klimaatneutraal te zijn. Deze beide doelen zijn vastgelegd in de Gelderse Omgevingsvisie. In het Gelders Klimaatplan 2021-2030 staat wat de provincie voorstelt aan klimaatmaatregelen om deze doelstellingen te halen. Deze klimaatmaatregelen vragen inzet van het Rijk, provincie, gemeenten, waterschappen, bedrijven, organisaties en inwoners. De klimaatmaatregelen zijn, conform het Klimaatakkoord verdeeld over 5 domeinen: Gebouwde omgeving, mobiliteit, industrie en bedrijven, landbouw en landgebruik en duurzame energie. Vastlegging van CO_2 in bodems en beplanting is een aandachtspunt dat samenhangt met de vorige alinea.

Energietransitie (Regionale energiestrategie (RES) en Gelderse energie-Infrastructuur (GEIS)
Het toekomstbestendig maken van de energievoorziening in de Achterhoek is essentieel. Een goed functionerend energiesysteem is een sturende randvoorwaarde voor veel andere opgaven, zoals de woonagenda, de warmtetransitie, het regionaal programma werklocaties (RPW) en laadinfra voor mobiliteit. Gemeenten, waterschap en provincie en andere partijen gaan op zoek naar hernieuwbare energiebronnen zoals elektriciteit uit zon en wind

CONCEPT

(via de RES) en warmte uit andere bronnen dan aardgas. De ruimtebehoefte vanuit grondgebonden functies waaronder wonen, landbouw en natuur is groot. Dit leidt tot een behoefte om ruimtegebruik voor energie meervoudig te laten zijn. Dit kan door bebouwingsopgaven te combineren.

Op dit moment zijn de grenzen van de belastbaarheid van het hoog- en middenspanningsnet voor levering in Gelderland bereikt. Afhankelijk van de uitkomsten van het congestiemanagement-onderzoek dat in 2023 gereed is, geldt dat nieuwe ontwikkelingen in de Achterhoek tot 2029 voor het afnemen van energie niet over (extra) netcapaciteit kunnen beschikken. Dit levert een probleem op voor het aansluiten van nieuwe woningen, voorzieningen en werklocaties. Hetzelfde geldt voor nieuwe opwek. Alleen als opgewekte stroom direct wordt gebruikt – door bijvoorbeeld opslag en conversie op locatie en daarmee het elektriciteitsnet niet gebruikt wordt – kan duurzame opwek nog gerealiseerd worden.

Bereikbaarheid
Een goede bereikbaarheid is voor de Achterhoek een essentiële voorwaarde om een aantrekkelijke (werk)regio te zijn voor werknemers, studenten, inwoners en toeristen én om economisch te kunnen groeien en de leefbaarheid in het gebied en de aantrekkelijkheid voor inwoners en toeristen op peil te houden. Dat geldt zeker in de huidige tijd waarin de afstand tot voorzieningen vanuit het landelijke gebied toeneemt. Fijnmazige bereikbaarheid binnen de Achterhoek in combinatie met sterke verbindingen tussen de Achterhoek en de stedelijke netwerken Arnhem Nijmegen, Stedendriehoek, Twente en economische clusters in Duitsland zijn van belang om de Achterhoek bereikbaar te houden en dragen bij aan het vestigingsklimaat voor wonen en werken.

Woonopgave
Ook voor de Achterhoek is sprake van een sterk groeiende druk op de woningmarkt. De eerder verwachte bevolkingsafname lijkt sinds 2020 om te slaan naar een groei. Het gaat om een toenemend aantal oudere inwoners met een behoefte aan kleinere woningen, een toenemend aantal eenpersoonshuishouders en om starters op de woningmarkt die onvoldoende betaalbare woningen kunnen vinden. De regio is verder toenemend aantrekkelijk voor vestigers uit omliggende regio's en de rest van Nederland. Daarnaast vraagt de sociaaleconomische ontwikkeling van de regio om instroom van nieuwe arbeidskrachten zowel internationaal als uit andere delen van het land. De instroom van nieuwe arbeidskrachten (1900 per jaar tekort) is essentieel voor de ontwikkeling van onze regio. Daarnaast is er een uitdaging in kwalitatieve zin. Het gaat onder meer om het verduurzamen van bestaand vastgoed. De Achterhoekse woningmarkt is momenteel onvoldoende toekomstbestendig.

Innovatieve economie en werklocaties
De Achterhoek is een open, innovatieve en veerkrachtige regio. Die veerkracht kwam duidelijk naar voren tijdens de coronacrisis: de regionale economie heeft zich enorm snel hersteld na de crisis, zo blijkt uit de Achterhoek Monitor 2021/2022. De grootste sectoren zijn (maak)industrie, handel en gezond- en welzijnszorg. Belangrijke groeisectoren zijn, informatie & communicatie, verhuur & specialistische zakelijke dienstverlening en cultuur, sport en recreatie. Voor de toekomst zijn er voor de Achterhoek dan ook tal van mogelijkheden om het gebied verder te integreren in wereldwijde netwerken. Met name omdat veel Achterhoekse bedrijven exportgericht zijn. De Achterhoekse samenleving is gedreven door kennis- en techniek; de toenemende digitalisering versterkt dat nog eens. Dit heeft geleid tot tal van originele initiatieven en de uitbouw van een uniek open innovatie systeem van samenwerkingsvormen rondom innovatie en productontwikkeling.

We zien dat een aantal (regio-overstijgende) ontwikkelingen samenkomen die een grote impact hebben op de economische toekomst van de Achterhoek. Technologische ontwikkelingen gaan razendsnel en zullen naar de toekomst toe in vele sectoren een verdere vlucht nemen. Denk aan robotisering, digitalisering en AI (artificiële intelligentie). Hier liggen kansen op cross-overs, denk aan robotarmen in industriële fabrieken die ook ingezet kunnen worden bij (prefab)bouw. Daartoe functioneert een regionale thematafel Smart werken & innovatie met 3O-breed samenwerkingspartners. Ook kent de Achterhoek drie innovatie-hotspots op het gebied van techniek,

CONCEPT

landbouw en dienstverlening waar met bedrijven en onderwijs kennis, kunde en experimenten op deze gebieden gebundeld worden zodat ze daarna toegepast kunnen worden in de regio.

Naast technologische innovatie is sociale innovatie minstens zo belangrijk. Het tekort aan arbeidskrachten is groot, vooral in de zorg, ICT en de techniek. Net als in grote delen van Nederland. Met de demografische ontwikkeling, die op grote delen van Nederland effect zal hebben, zal de krapte op de arbeidsmarkt waarschijnlijk in alle sectoren sterk toenemen. Voor de komende jaren gaat het kwantitatief gezien om tekorten van tussen de 1.500 en 2.000 werkenden per jaar. Een deel daarvan kan opgevangen worden door talent van buiten de regio en internationale werknemers. Kwalitatief gezien gaat het vooral om specifieke sectoren en om een groeiende vraag naar werknemers met een MBO-4- en HBO-opleiding. Niet op de laatste plaats is het verduurzamen van de economie een grote en noodzakelijke opgave die forse impact gaat hebben op de wijze waarop producten en diensten tot stand komen. Een robuuste en betrouwbare energie-infrastructuur is van groot belang. De regionale thematafel Circulaire Economie met 3O-breed samenwerkingspartners levert een bijdrage aan het verduurzamen van de economie.

Een gezonde (regionale) arbeidsmarkt is een arbeidsmarkt waar voldoende passend werk is voor iedereen die kan en wil deelnemen aan deze arbeidsmarkt. Daarmee moet deze arbeidsmarkt bereikbaar zijn. Bereikbaar bekeken vanuit het perspectief van mobiliteit, wonen, maar ook vanuit gezondheid, en onderwijs als fundatie naar de arbeidsmarkt. We zien daarnaast een grote uitbreidingsvraag naar ruimte voor toekomstbestendige werklocaties. Deze ruimtevraag ontstaat doordat met name de sterk aanwezige (maak)industrie inzet op robotisering en digitalisering. Deze krijgt een extra vlucht door het tekort aan werknemers. Hier zal ook ruimtelijk rekening mee gehouden moeten worden.

Gezondheid
De Achterhoek heeft te maken met vergrijzing én ontgroening. In de toekomst zijn minder zorgprofessionals beschikbaar en de informele hulp en 'naoberschap' nemen af, gezondheidsverschillen worden groter. Dit alles vraagt, met het oog op brede welvaart, om een stap van nazorg naar voorzorg (preventie) en om de inrichting van een toekomstbestendig zorglandschap. De manier waarop de leefomgeving in en rond een wijk of dorp is ingericht heeft invloed op zowel de leefstijl als de sociale structuur en daardoor ook op de benodigde zorg en ondersteuning. Het implementeren van technologie als hulpmiddel voor de zorgprofessional en als toevoeging op het leven van de inwoner kan hierbij helpen. Zorgorganisaties in de Achterhoek, die landelijk vaak als koploper gezien worden, werken bijvoorbeeld samen binnen de Technologie & Zorg Academie Achterhoek (TZA).

2.4 Afwegingen en keuzes

Inleiding
De inhoudelijke basis van het regioarrangement wordt gestuurd door een aantal doelen en ambities. Op de eerste plaats de doelen die door het Rijk vanuit het startpakket zijn meegegeven. Deze zijn voor een groot deel al verwerkt in bestaande beleidsvisies van provincie, waterschap en gemeenten.

Het betreft vanuit het Rijk de volgende doelen (gekoppeld aan verschillende realisatie momenten van 2027-2050):
- Het bereiken van een goede waterkwaliteit en het in voldoende mate voorzien van drinkwater;
- Beheersing van de risico's van overstroming, wateroverlast en hitte;
- Het verduurzamen van bodemkwaliteit en het tegengaan van bodemdaling;
- Naar een sterke en veerkrachtige natuur die voldoet aan de Vogel- en Habitatrichtlijn;
- Het op orde brengen van de hydrologische condities van Natura 2000-gebieden en natuurinclusieve ontwikkelingen buiten deze gebieden;
- Het realiseren van een groenblauwe dooradering;
- Een substantiële reductie van de stikstofdepositie;
- Het behoud van een leefbaar landelijk gebied;

CONCEPT

- Het creëren van een langjarig perspectief voor agrarische sector (met een beweging naar kringlooplandbouw);
- Terugdringen van broeikasgassen door landbouw en overig landgebruik;
- Een substantiële CO2-emissiereductie;
- Locaties aanwijzen voor 35TWh hernieuwbare energieopwekking in 2030 met wind en zon op land;
- Ruimte creëren voor de infrastructuur die nodig is voor opslag en transport van opgewekte duurzame energie;
- Reductie van grondstoffengebruik en een meer biobased economie;
- Ruimte voor een goede bereikbaarheid en goede regionale en (inter-) nationale verkeersverbindingen tussen economische centra;
- Alternatieven voor het vervoer met de auto;
- Realisatie van beschikbare en betaalbare huisvesting;
- Verbeteren en meer klimaatbestendig maken bestaande buurten;
- Woningbouw realiseren nabij werklocaties en voorzieningen en rond ov- knooppunten met aandacht voor lopen en fietsen;
- Natuurinclusieve groene gebieden rond steden;
- Goede afstemming van stedelijke en economische ontwikkeling met (capaciteit) elektriciteitsnetwerken;
- Ruimte voor groei van de stedelijke kenniseconomie;
- Behoud van het areaal aan ruimte voor bedrijven en zo nodig ook aanvulling hiervan.

In regionaal verband is door gezamenlijke overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties een Visie op de Achterhoek voor 2030 (‘Ruimte voor innovatie, groeien in kwaliteit’) vastgesteld. Deze is eind vorig jaar geactualiseerd. Het doel is om een sterke bloeiende en innovatieve economie in de Achterhoek te realiseren, uitgaande van eigen kracht met een aantrekkelijke arbeidsmarkt. Met daarbij een duurzaam werk-, leer-, woon- en leefklimaat, met gezonde inwoners en met oog voor de brede welvaart van de inwoners. Daartoe zijn in deze visie de volgende ambities opgenomen:
- In 2030 zijn vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in evenwicht;
- In 2030 is de arbeidsproductie in de maakindustrie en de agrosector verhoogd;
- In 2030 is er duurzaam, betrouwbaar, toegankelijk vervoer voor iedereen;
- In 2030 wordt overgeschakeld naar hernieuwbare energie, worden minder primaire grondstoffen gebruikt, zijn emissies verminderd en is de biodiversiteit toegenomen;
- In 2030 is de woningmarkt in kwalitatief en kwantitatief opzicht toekomstbestendig en evenwichtig;
- Achterhoekers zijn in 2030 samen langer gelukkig en gezond.

De uitwerking van deze ambities in onderliggende doelen zijn onder meer in hoofdstuk 4 verwoord.

Doelen van Rijk, provincie, gemeenten, waterschappen en regio komen in belangrijke mate overeen. Wel geeft het startpakket nadrukkelijk (extra) doelen mee voor het landelijk gebied en de daarin belangrijke opgaven voor natuur, landbouw, klimaat en water. In hoofdstuk 4 is aangeven waar doelen overeenkomen en waar aanvullende afstemming en afspraken nodig zijn.

Van beleidsdoelen naar uitwerking en uitvoering
Alle doelen en ambities samen tot uitvoering brengen, vraagt om nadere verdieping en uitwerking in een gebiedsgerichte aanpak. Dit regioarrangement biedt handreikingen om deze afwegingen navolgbaar, feitelijk, transparant en volgens de NOVI-systematiek te maken. Zie ook hoofdstuk 5. Zoals hiervoor in dit hoofdstuk aangegeven, vormen ook de identiteit en kenmerken van de Achterhoek een belangrijke basis van toekomstige (ruimtelijke) invulling van zaken.

3 Sturende principes

In de vertaling van het startpakket van het Rijk heeft de provincie voor de inhoudelijke invulling van het arrangement een drietal sturende principes meegegeven. Het betreft hier het beginsel dat water en bodem sturend zijn voor de toekomstige ruimtelijke vormgeving van de provincie en de uitgangspunten dat ruimtelijke kwaliteit en

CONCEPT

brede welvaart worden versterkt. De gemeenten in de regio Achterhoek hebben daarnaast specifieke waarden die zij belangrijk vinden om mee te wegen. Deze zijn ook beschreven in hoofdstuk 2.1. en in hoofdstuk 5. Het gaat erom dat de identiteit en kenmerken van de Achterhoek mede de basis vormen van toekomstige (ruimtelijke) invulling. En daarnaast het stimuleren van meervoudig ruimtegebruik.

3.1 Ruimtelijke kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit is een combinatie van gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde. De Achterhoek onderscheidt zich als een karakteristieke regio binnen Gelderland. De Achterhoek kenmerkt zich overwegend door kleinschalige cultuurlandschappen op zandgrond met veel ruimtelijke kwaliteit. Er is een mozaïek aan grondgebruiksvormen, in een afwisselend decor van groene coulissen en open ruimtes die in de loop van eeuwen uitgegroeid zijn tot een karakteristieke en identiteitsrijke streek in het oostelijke deel van Gelderland. Het westelijk deel van de Achterhoek aansluitend op de Liemers bestaat uit een meer open rivierenlandschap met kleihoudende gronden. Het Achterhoekse landschap kent enkele steden, een veelheid van kernen en kleinere buurtschappen. Daarnaast zijn er talrijke van oost naar west stromende -al dan niet gekanaliseerde- beken en weteringen die dit landschap doorkruizen. Bijzondere kenmerkende elementen zijn de Oude IJssel, de Landgoederenzone Baakse Beek, het Korenburger en Wooldse veen en de Nationale Landschappen De Graafschap en Winterswijk.

Het landschap in de Achterhoek is ook de drager van een sterke sociaal-culturele identiteit. De natuur, de rust, pittoreske dorpjes maar ook meer verstedelijkte gebieden, vele mogelijkheden om in de openlucht te sporten en te recreëren, het historische decor rijk aan landgoederen en kastelen, sterk campingaanbod en oprechte gastvrijheid maken de regio een geliefde bestemming voor toeristen en recreanten uit binnen- en buitenland.
Het golvende plateau rond Winterswijk kent een grote verscheidenheid van aardkundige waarden en deze zijn vaak van (inter)nationale betekenis.

Het Achterhoekse landschap draagt vele historische sporen die tot de verbeelding spreken bij bezoekers. Historische bebouwing, bossen en landschapselementen, beekdalen, kleinschalig reliëf en landbouwactiviteiten vormen de identiteit van het landschap. Tegelijk wordt de ruimtelijke kwaliteit op de proef gesteld. Verdroging en vermesting zorgen voor achteruitgang van biodiversiteit, verkeersdruk van auto's en landbouwverkeer zorgt voor conflicten op plattelandswegen en verduurzaming van energie vormt een uitdaging voor landschapsontwikkeling in relatie tot de schaarse ruimte.

Ruimtelijke kwaliteit zal in de afwegingen worden meegenomen. Of een project nu een doelstelling heeft voor water, natuur, mobiliteit, bedrijvigheid of verstedelijking; het heeft altijd de dubbele doelstelling om de ruimtelijke kwaliteit te versterken. Op deze manier krijgt ruimtelijke kwaliteit een sturende werking. Om dit te bereiken is integraal, gebiedsgericht werken van belang, waarbij de historisch gegroeide landschappelijke identiteit als onderlegger voor ruimtelijke ordening en inrichting wordt gebruikt. Het bij elkaar brengen van de duurzaamheidsopgave voor het water- en bodemsysteem, de maatschappelijke ambities voor ruimtegebruik en de karakteristieken van het landschap is een integrale ontwerpopgave die in de regio gezamenlijk opgepakt wordt. Het landschap verbindt en inspireert. De deelname van de Achterhoek aan de regionale ontwerpprijsvraag Eo Wijers biedt inspiratie en drie ontwerpen worden in 2023 uitgewerkt door multidisciplinaire teams. Zij richten zich op de integrale opgave voor de langere termijn. We gaan daarna in beeld brengen hoe we deze ontwerpen kunnen benutten in de gebiedsprogramma's die voortkomen uit het regioarrangement. De projecten binnen de gebiedsprogramma's worden ruimtelijk kwaliteits-inclusief opgepakt.

3.2 Water en bodem sturend

De inrichting van het watersysteem in de Achterhoek dateert uit de vorige eeuw en past niet meer bij het huidige klimaat en de snelheid waarmee het klimaat verandert in deze eeuw. De Achterhoek ondervindt de consequenties van droogte, de risico's van extreme neerslag en extremere waterstanden in de grote rivieren. Provincie, waterschap, gemeenten, LTO, natuurorganisaties en Vitens spraken in 2019 gezamenlijk de urgentie uit om extra stappen te

CONCEPT

zetten om de snelheid van de klimaatverandering bij te kunnen houden. Er is een breed gevoelde urgentie om te komen tot een andere balans tussen water vasthouden en water afvoeren en een betere balans tussen behouden, beheren en benutten van (grond)water. In de Achterhoek vraagt de toenemende droogte om een trendbreuk: Ingrijpende maatregelen in de inrichting en het gebruik van het gebied zijn nodig, om beter gebruik te kunnen maken van het jaarlijks neerslagoverschot (aanbeveling Landelijke Beleidstafel Droogte, 2019) Daarbij mogen we de risico`s op wateroverlast niet uit het oog verliezen. Hierbij zullen de overheden aansluiten bij de landelijke ontwikkelingen op het vlak van bodem en water sturend.

Het belang van meer ruimte voor water (vasthouden) is groot en dient meerdere doelen:

- Omgaan met structurele droge periode met voldoende water voor functies als landbouw, drinkwater, natuur, industrie etc. in steden en dorpen;
- Omgaan met wateroverlast en extreme neerslag;
- Het behouden van een aangename leefomgeving; voor algemeen welzijn en gezondheid, met voldoende ruimte voor groen en water, voor recreatie, en een goede instandhouding en beleving van het cultureel erfgoed.

Voor de Achterhoek en de Liemers is een uitgebreide analyse gemaakt van het probleem, de opgave en de handelingsperspectieven. Daaruit blijkt dat ca. 100 mm extra watervoorraad nodig is om de 10% droogste jaren van nu te overbruggen en voorbereid te zijn op de gemiddelde zomers in 2050 (planhorizon). Met deze extra watervoorraad worden de problemen van extreem droge jaren minder, zoals we die recentelijk ervaren hebben, maar lossen deze niet op. Voor deze extra watervoorraad is de Achterhoek primair (maar niet enkel) afhankelijk van het neerslagoverschot en de mate waarin dat in de winter en het voorjaar geborgen wordt in de bodem (100 mm extra vasthouden correspondeert met ca. 30 - 50 cm grondwaterstandstijging). Deze aanpak vraagt een combinatie van technische maatregelen en op bepaalde locaties aanpassing van gebruik en functies. Hiermee worden bepaalde hectares meer geschikt voor bijvoorbeeld landbouw en wonen, en andere hectares minder geschikt. Deze aanpak zal gebiedsgericht worden uitgewerkt om daarbij in beeld te brengen welke partijen welke rol en verantwoordelijkheid hebben en nemen. Voor Winterswijk en de Landgoederenzone Baakse Beek zijn voorbereiding en deels uitvoering al gaande. Voor de andere gebieden in de Achterhoek is hiervoor nog een uitwerking nodig.

Waar de IJssel grenst aan de regio Achterhoek ligt de focus vanuit 'Water en bodem Sturend' op het realiseren van veilige dijken, het verbeteren van de waterkwaliteit en de interactie tussen de rivierwaterstanden en de grondwaterstanden binnendijks. Met het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) wordt komende jaren gewerkt aan de hoogwaterveiligheid van de IJsseldijken. Besluitvorming voor voldoende ruimte voor de rivier, onder meer voor dijk-terugleggingen, zal plaatsvinden in het kader van het programma Integraal Riviermanagement (IRM). De regionale inbreng hiervoor zal vooral vanuit de Groene Metropoolregio Regio (GMR) komen.[4]

3.3 Brede welvaart

Het dagelijks leven speelt zich vooral af op lokaal en regionaal niveau. Ook in de Achterhoek. Waar mensen wonen, wat de regio te bieden heeft aan bijvoorbeeld werk, scholen, woningen maar ook kwaliteit van de leefomgeving is daarom van groot belang voor hun welvaart. Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden.

Het is de ambitie van o.m. de gemeenten om meer onderzoek te doen, zoals een nulmeting, om een objectief en eenduidig duidelijk beeld te krijgen over de brede welvaartssituatie in de Achterhoek. Het is belangrijk dat er zowel kwalitatief als kwantitatief gekeken wordt. Een nulmeting kan duidelijk maken welke brede-welvaartsaspecten in de Achterhoek goed zijn, maar ook welke brede welvaartsaspecten aandacht vragen. Zo kan er ook gerichter focus en beleid worden gevoerd om deze aspecten te verbeteren en te monitoren hoe de brede welvaart zich ontwikkelt naar aanleiding van keuzes die gemaakt worden.[ii]

CONCEPT

4 Ruimtelijke samenhang drie perspectieven: natuur en landbouw, ordenende netwerken, leefbare steden en regio's

In dit hoofdstuk worden de drie perspectieven op de Achterhoek beschreven, op basis van bestaand beleid. Dat beleid heeft voor het merendeel een perspectief tot 2030. De drie perspectieven sluiten aan bij de aanpak van het Rijk om tot een ruimtelijk voorstel te komen voor Gelderland.

4.1 Perspectief natuur en landbouw

Een groot deel van de Achterhoek is in gebruik als landbouwgebied en er zijn een aantal zeer aantrekkelijke natuurgebieden zoals Stelkampsveld. Landelijke en Europese Wet- en regelgeving hebben hierop invloed: o.m. de Wet natuurbescherming, de Wet stikstofreductie en natuurverbetering, EU Kaderrichtlijn Water en het toekomstige Landbouwakkoord etc. Deze brengen de urgentie mee om een nieuw evenwicht te bereiken tussen klimaat, natuurkwaliteit en waterkwaliteit en bestaand gebruik. En vragen een sociaaleconomisch perspectief van bedrijven en bewoners in het landelijk gebied.

Concrete doelen

Om alle opgaven (zoals klimaat, stikstof, water, natuur en landbouw) die er spelen in het landelijke gebied het hoofd te bieden, streven we er naar dit integraal en in samenhang op te pakken en uit te werken. Deze opgaven komen samen in het Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG); een Gelderse invulling van het NPLG. Uiteraard zijn er ook andere opgaven in het landelijk gebied zoals wonen, werken, mobiliteit en energie die een afweging en keuzes vragen. Het VLGG richt zich op drie kerndoelen: het in een samenhangende aanpak realiseren van de Europese internationale verplichtingen op het terrein van (1) natuur (met als onderliggend doel de stikstofopgave), (2) water en (3) klimaat. In het VLGG zal staan welke opgaven voor Gelderland relevant zijn, en daarbinnen ook voor de regio Achterhoek.

Bestaande aanpak en afspraken daarover

In de regio wordt samengewerkt in de Aanpak 'droogte' Achterhoek[5]. De betrokken partners in de regio Achterhoek zijn zeven gemeenten, Waterschap Rijn en IJssel, provincie Gelderland, drinkwaterbedrijf Vitens, vier natuurorganisaties, LTO Noord en 8HRK ambassadeurs. Dit is een aanpak voor 'nat' en 'droog'. Vanuit deze samenwerking brengen ze handelingsperspectieven in beeld, leren met elkaar van concrete pilotprojecten en faciliteren korte termijn (no-regret) maatregelen.

Bestaand beleid

In Gelderland wordt gewerkt aan het Gelders Klimaatplan 2021-2030 met als doelstelling een reductie van broeikasgassen van 55% in 2030 ten opzichte van 1990. Hieronder valt ook het domein landbouw en landgebruik. Daarnaast wordt er samengewerkt aan verbetering van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit (Nitraatrichtlijn, Kaderrichtlijn Water) en is er een Gelderse stikstofaanpak (Uitvoeringsagenda Gelderse Maatregelen Stikstof 2021-2025) opgezet.

Knelpunten en uitdagingen

We zien dat de landbouw onder druk staat als gevolg van toenemende watertekorten, druk op de ruimte en verdienmodellen. Daarnaast is het gevolg van klimaatverandering en de stijgende vraag naar water dat de zoetwatervoorziening niet meer goed aansluit op de behoeften van gebruikers zoals landbouw, natuur en de drinkwatervoorziening. Door stijgende temperaturen en een langer groeiseizoen verdampt er meer water. Tegelijkertijd neemt de vraag naar grondwater voor drinkwaterwinning en beregening voor de landbouw toe. Het gevolg hiervan is dat watergangen en beken droogvallen, grondwaterstanden verder onderuitgaan en het langer duurt voordat deze herstellen, waardoor de droogteschade aan vegetatie, gewassen en gebouwen toeneemt en doelen van KRW-watergangen en grondwater onder druk komen te staan. Daarnaast zijn er schadelijke effecten van

[5] Onderdeel van de samenwerking 'aanpak droogte Achterhoek en Liemers' zijn ook de gemeenten Lochem en Zutphen en de Liemers gemeenten betrokken als partners. Deze partners vallen buiten de scope van dit regioarrangement en zijn daarom hier niet verder genoemd.

CONCEPT

grondgebruik op de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater en daarmee van het drinkwater dat opgepompt wordt en de kwaliteit van water voor natuur, recreatie en landbouw. Denk vanuit landgebruik aan meststoffen (stikstof, fosfor, ammoniak) en bestrijdingsmiddelen, en aan effluent van afvalwaterzuiveringen in Nederland en Duitsland. Die beïnvloeden ons grond- en oppervlaktewater via de grensoverschrijdende beken en rivieren.

Nader uit te werken kansen en/of dilemma's
De kenmerken en eigenschappen van het bodem- en watersysteem zijn een belangrijk vertrekpunt voor alle vormen van landgebruik, waaronder natuur en landbouw. Op landelijk niveau wordt gewerkt aan een nieuw toekomstperspectief voor de landbouw en aan het versterken van de natuur. Ook op provinciaal en regionaal niveau werken partijen hieraan. Belangrijk is het uitwerken van andere verdienmodellen of flankerend beleid voor boeren teneinde om te schakelen naar andere, meer duurzame vormen van landbouw. Beschikbaarheid van grond voor toekomstbestendig gebruik is een aandachtspunt. Met het actief regionaal stimuleren van kavelruil, via gebiedsprocessen, en benutten van grondmobiliteit kan een bijdrage worden geleverd aan de ontwikkeling van de landbouw zodat die passend is bij een duurzame ontwikkeling in de regio. Van belang is dat het gaat om een kavelruil 'nieuwe stijl': waarin grond beschikbaar komt voor toekomstbestendige landbouw, water en droogtedoelen, biodiversiteitsopgaven en onder meer toeristische doelen. Ook de vrijkomende agrarische bebouwing kan hierin een rol spelen om de Achterhoek als 'levende landschappen' te blijven ontwikkelen. Dit vraagt om oplossingen en een toekomstperspectief voor (jonge) boeren. Stikstofbeleid, waterkwaliteit, bodemgezondheid en een bestendige droogteaanpak zijn hierin ook bepalende factoren. Een landbouw gericht op gezond bodembeheer biedt kansen voor bestendigheid tegen droogte, het vasthouden van stoffen en een toekomstbestendig bedrijf. Een ecosysteemdiensten aanpak zoals in uitvoering met de samenwerking van de GLB Pilot het Markemodel brengt in beeld hoe sturing op doelen voor zowel klimaat, water, bodem als biodiversiteit en een verdienmodel voor agrariërs gekoppeld kunnen worden. Om zo maatschappelijke doelen voor de regio te realiseren. Daarnaast zijn er mogelijkheden die we kunnen verkennen om duurzame energievormen te combineren met ontwikkeling van het landschap en landelijk gebied. Bij het toekomstperspectief voor (jonge) boeren is een economisch verdienmodel nodig, dat zou kunnen liggen in korte voedselketens.

De provincie zet graag met partners in op een robuust systeemherstel van de Natura 2000-gebieden inclusief een invloedzone die per gebied verschilt, een bestendige groenblauwe dooradering en het afmaken van het Gelders natuurnetwerk. Dit in samenhang met de andere opgaven, zoals waterkwaliteit, bodemgezondheid en de aanpak van droogte.

Gemeenten, waterschap en provincie zien nu al de volgende kansen:
- Bouwen aan randvoorwaarden, verdienmodellen i.v.m. een duurzame landbouw met toekomst voor de agrariërs.
- Werken aan technologische innovaties die bij kunnen dragen aan de bedrijfsvoering van agrariërs.[6]
- Versterken en ontwikkelen van gebieden met bijzondere kansen, zoals landgoederen. De kenmerken van landgoederen zorgen ervoor dat hier relatief meer kansen liggen dan in landbouwgebied. Te beginnen bij de landgoederen rond de Baakse Beek. Naast landgoederen zien we ook bijzondere kansen in de Oude IJsselzone en Winterswijk. Met de ontwikkeling hiervan kunnen landbouwtransitie, natuurversterking, bodemgezondheid en waterkwaliteit en – kwantiteit een impuls krijgen.
- Versterking en toename van de landschapselementen op agrarische gronden dragen bij aan het ecologisch herstel en versterken van biodiversiteit c.q. landschapstypen.
- Werken aan een klimaatbestendig bodem- en watersysteem. Dit moet leiden tot een sneller herstel van het grondwatersysteem, efficiënter gebruik van het beschikbare water en een grotere voorraad grondwater. Dit doen de boven genoemde overheden samen met gebruikers van grondwater in de samenwerking van de Aanpak 'droogte' Achterhoek.
- Werken aan een toekomstbestendige bedrijfsvoering door agrariërs, gericht op doelen voor klimaat, water, biodiversiteit en verdienmodel. De bestaande samenwerkingsverbanden Vruchtbare Kringloop Achterhoek,

[6] Een aandachtspunt is dat de Raad van Staten onlangs heeft aangegeven dat toepassing van emissiearme stalsystemen maar de helft van de beloofde emissiereductie oplevert. Een desinvestering is het gevolg.

CONCEPT

Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer, Marke model en waterwijsboeren en proefboerderij de Marke van Wageningen Universiteit (ge legen in de Achterhoek, Hengelo Gld) kunnen mogelijk een rol vervullen in de verdere ontwikkeling. Vrijkomende agrarische gebouwen en gronden vragen om een ontwikkelingsperspectief.

Een aantal bepalende, kader- en randvoorwaarden stellende ontwikkelingen en nieuwe kennis op Rijks- of provinciaal niveau is nog niet afgerond en vastgesteld als beleidskader. Die volgen eind 2023. Denk aan het Landbouwakkoord (Rijk) en de provinciale uitwerking daarvan. Het provinciaal programma Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG) is ook nog niet afgerond voordat dit regioarrangement wordt vastgesteld. In een volgende versie van dit regioarrangement zullen de gezamenlijke overheden bekijken hoe ze deze nieuwe kaders, randvoorwaarden, kennis en ontwikkelingen mee gaan nemen.

4.2 Ordenende netwerken voor mobiliteit, energie en (circulaire) economie

Een goede mobiliteit- en energie-infrastructuur zijn essentieel voor het laten functioneren en verder ontwikkelen van de Achterhoekse economie en samenleving. Mobiliteit en bereikbaarheidsvoorzieningen binnen de Achterhoek en naar economische centra en regio's daarbuiten zijn van belang om de Achterhoek in verbinding te ontwikkelen. Dit draagt bij aan de sociale en economische verbindingen binnen de regio en daarmee aan de leefbaarheid. Daarnaast is een goed functionerend energiesysteem een bepalende randvoorwaarde voor veel opgaven, zoals op het gebied van wonen, de warmtetransitie, het voorzien in passende werklocaties en de realisatie van laadinfrastructuur voor vervoer en transport. Een verbetering van de bereikbaarheidsnetwerken in andere regio's draagt ook bij aan de bereikbaarheid van de Achterhoek. Bijvoorbeeld van en naar de stedelijke netwerken Arnhem Nijmegen, Stedendriehoek, Twente en ook in Duitsland.

4.2.1 Mobiliteit

De inzet op mobiliteitsvoorzieningen en bereikbaarheid is één van de prioritaire thema's binnen de Achterhoekse samenwerking. Een goede bereikbaarheid is voor de Achterhoek een essentiële voorwaarde om een aantrekkelijke (woon-, werk- en recreatie) regio te zijn voor werknemers, studenten, inwoners en toeristen én om economisch te kunnen groeien en de leefbaarheid in het gebied en de aantrekkelijkheid voor inwoners en toeristen op peil te houden. Dat geldt zeker in de huidige tijd waarin de afstand tot voorzieningen vanuit het landelijke gebied toeneemt. Uiteindelijk willen we op de lange termijn een vitale en duurzame regio zijn, waar eenieder volwaardig in de maatschappij kan participeren. Goede mobiliteit, vooral ook in een ruraal gebied als de Achterhoek is hierin een vereiste. Vervoersarmoede moet zoveel als mogelijk worden tegengegaan.

Concrete doelen

De gezamenlijke regionale partners hebben de ambitie om in 2030 een duurzaam, betrouwbaar en toegankelijk vervoer beschikbaar te hebben. Daarbij moet meer concreet de CO2-uitstoot van verkeer en vervoer zijn verminderd, is er een robuuste structuur voor bereikbaarheid van en binnen de regio voorhanden en zijn slimme mobiliteitsoplossingen ingezet.

Bestaand beleid

Het bestaande beleid is vastgelegd in de Achterhoek Visie 2030, het Uitvoeringsplan mobiliteit regio Achterhoek en het Programma fijnmazige bereikbaarheid. Dit kent grofweg twee lijnen: versterking van de doorgaande vervoers- en ontsluitingsassen die de regio met haar omgeving verbindt en ontwikkeling van een daarop aansluitende fijnmazige mobiliteitsstructuur binnen de regio.

Voor versterking van de doorgaande vervoers- en ontsluitingsassen wordt ingezet op versterking van de doorgaande treinverbindingen. In dit verband is de realisatie van de RegioExpres (Arnhem-Winterswijk) van groot belang. Deze gaat in 2027 met een frequentie van 1x per uur rijden. Verbeterde busverbindingen (van belang ook voor verbindingen met Duitsland) moeten op een effectieve manier op dit treinnetwerk worden aangesloten. Wat betreft het wegverkeer is ingezet op een verbetering van doorstroming op het traject A12-A18-N18. Er ligt vooral een opgave

CONCEPT

voor de N18 die doorontwikkeld moet worden naar een regionale doorstroomweg waarbij aandacht is voor verbetering van de verkeersveiligheid en de toekomstige uitbreiding van het woningaanbod en de bedrijvigheid.

In de bereikbaarheid van de Achterhoek is ook een belangrijke rol weggelegd voor de fiets. De schaal en structuur van de Achterhoek leent zich voor een (snel-)fietsnetwerk wat ook verbindingen geeft naar de omliggende regio's. Voor de brede welvaart is fietsen van groot belang, voor het waarmaken van de gezondheidsambitie voor inwoner en werknemer.
Binnen de regio wordt het geheel aan OV, weg- en fietsverbindingen gecompleteerd met een fijnmazig en flexibel mobiliteitssysteem waarbinnen ook nieuwe vervoersconcepten worden ingezet (MaaS). In dit vraag gestuurde systeem is sprake van ketenmobiliteit en deelvervoersmodaliteiten. Dit geheel wordt ondersteund met een digitale faciliteit en platform waarin alle facetten samenkomen. Teneinde alle vervoersmogelijkheden en initiatieven fysiek aan elkaar te verbinden is de realisatie van (mobiliteits)hubs in verschillende typen voorzien.

Knelpunten en uitdagingen
Een aanpassing van de N18, als onderdeel van de hoofdinfrastructuur vraagt verdere afspraken met de provincie en het Rijk. De beoogde verkeersveiligheid en doorstroming op deze weg heeft ook een relatie met de fors toenemende congestie op de A12. Ook daar zullen oplossingen voor moeten komen. Er wordt een visie gemaakt op de doorontwikkeling van de N18 op langere termijn. Deze opdracht is onlangs uitgezet en wordt de komende maanden afgerond. Betrokken bij de uitwerking zijn RWS, provincie, Regio, de aanliggende gemeenten Berkelland, Oost-Gelre en Oude IJsselstreek en een vertegenwoordiging vanuit het bedrijfsleven.

De congestie op de A12 kan mede gereduceerd worden als de RegioExpres een frequentie van 2x per uur kan krijgen en het fijnmazige netwerk goed wordt uitgerold. Wat betreft de overige treinverbindingen zou een doorkoppeling van de lijn Winterswijk-Zutphen-Apeldoorn een substantiële reistijdwinst (30 minuten) naar de Stedendriehoek en de rest van Nederland opleveren.

Het daadwerkelijk realiseren van een fijnmazig regionaal mobiliteitssysteem is afhankelijk van continuering van het Programma fijnmazige bereikbaarheid wat dit jaar afloopt. Dit vereist nieuwe structurele afspraken met de betrokken partners en een vernieuwende kijk op hoe OV en het fijnmazige netwerk hand in hand met elkaar moet worden vormgegeven.

Zoals in hoofdstuk 4.3 in dit arrangement beschreven kent de regio forse opgaven op wonen en werken. De realisatie van met name de grotere sleutelprojecten in de woningbouw en het voorzien in voldoende werklocaties vragen een nadrukkelijk verbinding met mobiliteits- en bereikbaarheidsinspanningen.

Tot slot staat de invulling van de doelstelling om de CO2-uitstoot van verkeer en vervoer nog in de kinderschoenen. Dit vraagt een nadrukkelijke koppeling met de opgaven voor energie.

Nader uit te werken als kansen en/of dilemma's
- Het in kaart brengen van doorwerking van de randvoorwaarden die o.a. water en bodem sturend, natuur(netwerk) e.a. op infrastructuuraanpassingen hebben;
- Het afmaken van de gezamenlijke visie op de doorontwikkeling van de N18 op langere termijn;
- In kaart brengen welke verbeteringen op het regionale wegennet openbaar vervoer, mobiliteitsknooppunten en fietsverbindingen minimaal nodig zijn om de opgave wonen en werken voor de korte en langere termijn te faciliteren;
- Onderzoeken of er (politiek) draagvlak is naar het verlagen van maximumsnelheden t.b.v. CO2-reductie en andere positieve milieu- en gezondheidseffecten;
- Meerjarige afspraken maken met het Rijk over de doorontwikkeling van het programma Fijnmazige Bereikbaarheid Achterhoek;

CONCEPT

- Onderzoeken of en hoe de energievoorziening/energie infrastructuur ook kan inspelen op elektrificatie/ op waterstof rijden van openbaar vervoer, beroepsvervoer en personenauto's. Gesprekken tussen gemeente en provincie over een fieldlab waterstof ter hoogte van het windcluster Montferland en Oude IJsselstreek lopen.
- Spoorzone Doetinchem als mobiliteitshub voor de regio.

4.2.2 Energievoorzieningen

Het toekomstbestendig maken van de energievoorziening in de Achterhoek is essentieel. De klimaatverandering verloopt sneller dan verwacht en noopt om de energiehuishouding te verduurzamen (energietransitie). Een goed functionerend energiesysteem is een sturende randvoorwaarde voor veel andere opgaven, zoals de woonagenda, de warmtetransitie, het regionaal programma werklocaties (RPW) en laadinfrastructuur voor mobiliteit. Gemeenten, waterschap en provincie gaan op zoek naar nieuwe energiebronnen zoals elektriciteit uit zon en wind en warmte uit andere bronnen dan aardgas. Daar hoort ook investeren in de daarbij behorende netwerken bij. Nieuwe energiebronnen en energie-infrastructuur zullen ook ruimte in beslag nemen.

Concrete doelen

Het doel van het Akkoord van Groenlo is om zo snel mogelijk energieneutraal te worden, uiterlijk in 2050. Met het vaststellen van de RES 1.0. Achterhoek in 2021 committeerden de RES-partners zich aan een gezamenlijke opgave van 1,35TWh opwek uit zon en wind in 2030. Daarnaast streven provincie Gelderland, TenneT, Liander en de Gelderse RES-regio's binnen het samenwerkingsverband 'Gelderse Energie Infrastructuur'(GEIS) naar een toekomstbestendig energiesysteem.

Bestaand beleid

Het bestaande beleid rondom energietransitie is vastgelegd in de RES 1.0., het beleidskader GEIS en het Akkoord van Groenlo. Met het derde Akkoord van Groenlo bekrachtigen 8 Achterhoekse gemeenten (waaronder in dit geval ook de gemeente Montferland) de regionale samenwerking. Om klimaatverandering tegen te gaan en om energie beschikbaar en betaalbaar te houden willen de gemeenten zo snel mogelijk een energie neutrale Achterhoek, uiterlijk in 2050. Dat wil zeggen dat er dan evenveel energie duurzaam wordt opgewekt binnen de grenzen van de Achterhoek, als er verbruikt wordt. In lijn met het nationale Klimaatakkoord willen wij uiterlijk in 2050 energieneutraal zijn. Met een beoogd tussendoel van 55% reductie in 2030. Dit is ook in lijn met de keuze van de gemeenten om uiterlijk in 2050 helemaal van het aardgas af te zijn. De RES Achterhoek 1.0 en de 8 transitievisies Warmte ondersteunen het Akkoord van Groenlo.

In de RES 1.0. is vastgelegd dat er 1,35 TWh uit zon en wind in 2030 wordt opgewekt. Met de onderverdeling van 0,350 TWh uit zon op grote daken, 0,210 TWh uit zonnevelden en 0,546 TWh uit wind. Een deel van het RES-bod (0,244 TWh/jaar) is nog niet gealloceerd. Dit deel kan worden ingevuld met wind, zon of een combinatie van beide. Vanwege het belang van doelrealisatie, systeemefficiëntie en maatschappelijke kosten heeft het de voorkeur dit deel in te vullen met wind. Momenteel wordt er gewerkt aan de realisatie van de ambities en de ontwikkeling van de RES 2.0. Het traject richting RES 2.0. is bedoeld om de ambities verder in te vullen, te concretiseren en te zorgen voor tijdige vergunningverlening (vóór 1 januari 2025).

Er is steeds meer vraag en aanbod van energie door nieuwe ontwikkelingen en verduurzaming. Dit vraagt om een passende Gelderse energie-infrastructuur. Het beleidskader GEIS geeft richting en afbakening aan de provinciale inzet op energie-infrastructuur. Het bepaalt op welke energie-infrastructuurprojecten de provincie zich inzet, welke rollen deze daarbij aanneemt en welke instrumenten deze inzet. Het vastleggen van de rol en houding van de provincie bij energie-infrastructuur is nodig om sturing te geven aan programmeren, afwegen en uitvoeren.

Het 'Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur en Klimaat' (PMIEK) is een middel om te komen tot energiesysteemkeuzes en uitvoeringscoördinatie. In het eerste PMIEK zijn belangrijke bovenlokale projecten geïnventariseerd. Dit betreft infrastructuurprojecten waarvoor het ruimtelijk spoor dat leidt tot

CONCEPT

vergunningverlening nog niet doorlopen is. Het PMIEK krijgt elke twee jaar een update. Vanwege de lange doorlooptijden is het essentieel om ook een doorkijk te maken voor de periode na 2030. De Achterhoek is bij dit proces aangehaakt.

Knelpunten en uitdagingen

Netcongestie
Ondanks forse investeringen kunnen de netbeheerders de snelheid waarmee de energietransitie plaatsvindt moeilijk bijhouden. Netcongestie doet zich voor bij zowel het aanbieden van duurzaam opgewekte elektriciteit aan het elektriciteitsnet, als bij het leveren van elektriciteit aan bijvoorbeeld woningen en bedrijven. Dat geldt ook in de Achterhoek. Met name bij het bedrijfsleven waar de (maak)industrie de belangrijkste sector is en voor haar ontwikkeling en verduurzaming sterk afhankelijk is een robuust en betrouwbaar energienetwerk. Van landelijk tot lokaal niveau wordt gewerkt aan het oplossen en voorkomen van knelpunten.

Alleen als opgewekte stroom direct verbruikt wordt – door bijvoorbeeld opslag en conversie op locatie en daarmee het elektriciteitsnet niet gebruikt wordt – kan nieuwe duurzame opwek gerealiseerd worden. Afhankelijk van de uitkomsten van netbeheerder TenneT's congestiemanagement-onderzoek dat in 2023 gereed is, geldt dat ook nieuwe ontwikkelingen in de Achterhoek tot 2029 niet over (extra) netcapaciteit kunnen beschikken voor het afnemen van energie. Dit levert een probleem op voor het aansluiten van nieuwe woningen, voorzieningen en werklocaties. Het is zaak om via onderzoek (risicoanalyses) inzicht te krijgen in of op geplande locaties de energievoorziening kan worden gerealiseerd; welke ontwikkelingen de energievoorziening in gevaar kunnen brengen; hoe groot de risico's zijn en wat mogelijke oplossingsrichtingen zijn.

Nader uitwerken: kansen en/of dilemma's
Het belang van energie besparen (warmte én elektriciteit) is groot, voor particulieren en bedrijven. Besparen voorkomt onnodige druk op de schaarse ruimte en (over)belasting van de energie-infrastructuur.

Netwerkimpact-analyses laten zien dat de RES-ambities waarschijnlijk kunnen worden gerealiseerd, mits de wind/zon-verhouding in balans is (1:1 opgesteld vermogen). Bij die verhouding kan er met dezelfde schaarse infrastructuur (transportcapaciteit) tegen dezelfde (maatschappelijke) netinpassingskosten de meeste energie worden opgewekt: een factor 4 meer dan met zonne-energie alleen. Dat is in de Achterhoek (nog) niet het geval. Dit brengt de realisatie van de RES-doelstellingen in gevaar en veroorzaakt knelpunten. Slim omgaan met schaarse netcapaciteit is cruciaal om ook andere opgaven te kunnen realiseren, zoals de woonagenda, de warmtetransitie, het regionaal programma werklocaties en de laadinfrastructuur voor mobiliteit. Verder kan door afstemming van vraag en aanbod op een zo laag mogelijk niveau (liefst verbruikersniveau) (over)belasting van het net worden verminderd. Hier is het nodige aan te verbeteren.

De meeste gemeenten hebben beleid voor zonne-energie. Dat is voor wind nog niet altijd het geval. Dit zullen gemeenten nog uitwerken. Met het oog op een wind/zon-verhouding die in balans moet zijn, is herijking van het bestaande beleid voor zonne-energie een stap die gezet wordt/moet worden.

De uitbreiding van het landelijk hoogspanningsnet (TenneT) is een randvoorwaarde om de aanpassingen/uitbreidingen van de stations van de regionale netbeheerder (Liander) in gebruik te kunnen nemen. Daarnaast wordt er ingezet op slimme oplossingen, zowel technisch, juridisch als organisatorisch, voor het beter benutten van het elektriciteitsnet. Denk aan cable pooling (combineren van wind en zon op veld/dak op één kabel), opslag, aansluiten van zoninitiatieven op een gedeelte van het piekvermogen of het benutten van nieuwe contractvormen om de ruimte op het net buiten piekuren beter te benutten (vraagsturing). Smart Energy Hubs zijn plekken/bedrijventerreinen waar veel energie wordt verbruikt en ook opgewekt kan worden. Hier kunnen vraag en aanbod direct aan elkaar worden gekoppeld. Zo wordt het elektriciteitsnetwerk minder belast en kunnen (nieuwe)

CONCEPT

bedrijventerreinen meer toekomstbestendig worden ontwikkeld. Ook off grid-oplossingen (lokale elektriciteitsnetwerken) behoren tot de mogelijkheden. Slimme oplossingen betreffen vaak andere/nieuwe vormen van samenwerking tussen de netbeheerder en (markt)partijen.

Netwerkcongestie beperkt in toenemende mate het realiseren van onze ruimtelijke doelen. In ieder geval de komende jaren. Tot 2030 zijn de grote uitbreidingen in het elektriciteitsnetwerk al gepland, daar is beperkt in bij te sturen. Dit komt omdat het bijvoorbeeld ca. 7 jaar duurt om te komen tot een nieuw onderstation. Wel zijn er soms lokale maatwerkoplossingen mogelijk om tekorten (tijdelijk) het hoofd te bieden. Maar om die oplossingen effectief in te zetten, moeten we tijdig weten waar en wanneer ze nodig zijn. We hebben op dit moment echter nog niet scherp wat er nog wel aan ontwikkelingen mogelijk is met de bestaande restcapaciteit van de onderstations en hoe zich dat verhoudt tot onze plannen voor de periode tot 2030. Daarom gaat de provincie met partners een feitenonderzoek doen op het niveau van individuele onderstations: wat is de ruimte, welke stations worden wanneer uitgebreid, wat zijn de plannen voor nieuwe woningen, werklocaties, etc. en waar en wanneer gaat het wringen en hoe erg. Wanneer het beeld scherp is, is het mogelijk maatwerkoplossingen te ontwerpen, financieringsafspraken te maken, te programmeren en uitvoeren. Het onderzoek kan helpen om het PMIEK aan te scherpen. Verder ontwikkelt de provincie met partners een visie op het benodigde en gewenste energiesysteem voor de periode na 2030.

Vraagstukken die nadere uitwerking nodig hebben zijn de volgende:
De antwoorden en afwegingen hierop kunnen leiden tot het maken van nieuwe (ruimtelijke) afspraken:

- Hoe gaan we om met plannen voor energievragers die (nog) geen aansluiting kunnen krijgen, of die concurreren met andere energievragers die maatschappelijk meer (of minder) prioriteit hebben op dat moment en op die plek?
- Hoe behouden we de ruimtelijke kwaliteit en houden we het landschap aantrekkelijk?
- Conform de NOVI principes (h5) zijn functiecombinaties wenselijk. Hoe kan energieopwekking een slim gecombineerd worden met andere functies?
- Hoe nemen we inwoners en bedrijven mee?
- Hoe behouden we verbinding tussen de dorpen en tegelijkertijd een hoogwaardige dorpsomgeving?
- Welke bestuurlijke afwegingen worden gemaakt op basis van o.m. de uitkomsten van de provinciale plan-milieueffectrapport (MER) actualisatie provinciaal windbeleid en RES, de plan-MER windenergie Veluwe-wespendief en de uitkomsten van het regioarrangement. De antwoorden en afwegingen kunnen leiden tot het maken van nieuwe (ruimtelijke) afspraken. Inzicht in de combinatie van ruimtelijke impact en (on)mogelijkheden van het elektriciteitsnetwerk moet leiden tot het antwoord op de vraag: Wat komt waar en wanneer?
- Hoe kan het niet-gealloceerde deel van het RES-bod worden ingevuld?
- Hoe denken gemeenten dat elke buurt, wijk of kern in de toekomst waarschijnlijk van warmte wordt voorzien? Duidelijkheid hieromtrent geeft inwoners inzicht of zij op individueel niveau een oplossing moeten zoeken of in de toekomst van een collectieve oplossing gebruik kunnen maken. Ook biedt dit inzicht in de toename van de elektriciteitsvraag ten gevolge van een meer duurzame invulling van de warmtevraag en benodigde versterking van de netinfrastructuur. In hoeverre past deze gewenste versterking binnen de investeringsagenda van netbeheerder Liander. Noopt dit wellicht tot andere keuzes?
- Hoe gaan we het werken aan een toekomstig energiesysteem organiseren?

4.3 Leefbare steden en regio's

Om in de Achterhoek leefbare steden, dorpen, kernen en buurtschappen te houden, is een palet aan voorzieningen en passende woningen, werklocaties, werkgelegenheid die bij de regio past, goede voorzieningen, ontwikkeling van arbeidsmarkt, scholing en aandacht voor gezondheid nodig. Al deze zaken krijgen op dit moment aandacht en dit zal blijvende aandacht en ontwikkeling vragen, gekoppeld aan de beweging naar meer circulaire economie en behoefte aan energievoorzieningen. Hieronder een overzicht.

CONCEPT

4.3.1 Wonen

Ook de aanpak van het thema wonen heeft prioriteit in de Achterhoek. Net als in andere delen van Nederland is er ook in de Achterhoek in kwantitatief opzicht een te grote spanning op de woningmarkt komen te staan. Daarnaast heeft de regio te maken met een kwalitatieve achterstand in de bestaande woningvoorraad. Een in balans zijnde woningmarkt met vooral ook betaalbare en kleinere woningen is van vitaal belang voor de Achterhoek. Goed wonen draagt bij aan sociaal welzijn, gezondheid en leefbaarheid. Een voldoende kwalitatief woningaanbod is ook essentieel voor het huisvesten van arbeidskrachten die werkzaam zijn in de regionale economie.
Vooral nu er op dit punt een forse schaarste is, is dit extra van belang. Wonen gaat niet alleen over huisvesten maar heeft invloed op en kan ondersteunend zijn aan andere gebiedsopgaven.

Concrete doelen
In de regionale Visie 2030 zijn de volgende doelen voor wonen afgesproken:
- De bestaande woningvoorraad is meer toekomstbestendig;
- Er zijn voldoende (betaalbare) woningen toegevoegd;
- In de periode 2023-2026 is een versnelling in de woningbouwproductie ingezet;
- (Leegstaand) vastgoed is daar waar mogelijk getransformeerd naar wonen;
- Er zijn innovatieve en duurzame manieren van wonen en bouwen ontwikkeld en gerealiseerd.

Via de regionale woonagenda en de daaraan verbonden Woondeal worden deze doelen ook gedragen door provincie en Rijk. Daarbij zijn extra accenten gelegd op betaalbaarheid, wonen en zorg, tijdelijk wonen en het koppelen van wonen aan andere gebiedsopgaven.

Bestaand beleid
Het huidige beleid voor wonen is vastgelegd in de Achterhoek Visie 2030, de regionale woonagenda 2023-2030 en de Woondeal Achterhoek. Grofweg kent dit beleid twee delen: een aanpak op kwantiteit en een aanpak op kwaliteit.

Gegeven de actuele spanning op de woningmarkt is tot 2030 in eerste instantie ingezet op het realiseren van een kleine 8.400 extra koop- en huurwoningen. De uiteindelijke regionale ambitie is om 11.500 woningen toe te voegen. Dit gebeurt vooral in een aantal sleutelprojecten die gebaseerd zijn op een spreidingsmodel waarbij steden en kernen versterkt worden. Ook wordt gekeken naar mogelijk nieuwe woonconcepten in het landelijk gebied. Het toe te voegen woningaantal kent een substantiële betaalbaarheidsdoelstelling. Een deel van deze woningen zal worden gerealiseerd via de transformatie van (leegstaand) vastgoed. Voor de kortere termijn is gekozen voor een versnelling van de woningbouwproductie. In deze aanpak is er bijzondere aandacht voor twee doelgroepen: ouderen en jongeren (met name starters op de woningmarkt). Bij de inzet op huisvesting voor ouderen is het streven om meer doorstroming op gang te brengen. Voor deze laatste doelgroep is er aandacht voor wonen en zorg waarbij onder andere aan geclusterde woonvormen wordt gedacht. Bij deze kwantitatieve toevoegingen is sprake van een gecontroleerde aanpak met het gebruik van monitoring.

In kwalitatief opzicht geldt dat de bestaande Achterhoekse woningvoorraad onvoldoende toekomstbestendig is. Het beleid is gericht op het meer energiezuinig maken van woningen en deze naar een andere energievoorziening te brengen. Daar waar mogelijk worden woningen meer levensloopbestendig gemaakt. Kijkend naar duurzaamheidsambities wordt gekeken naar circulaire (ver-)bouwmethoden met gebruikmaking van biobased materialen.

De regio Achterhoek heeft de ambitie om haar innovatiekracht ook in het woondomein op zowel de bovenstaande kwantitatieve als kwalitatieve ambitie in te zetten. In dat opzicht ligt er een kans, omdat de regio veel aannemers, bouwers, installateurs en toeleveranciers voor de bouwsector kent.

CONCEPT

Knelpunten en uitdagingen
Zowel de kwantitatieve als de kwalitatieve ambities in het regionale woonbeleid staan onder druk door onder andere een groeiend tekort aan arbeidskrachten in de bouwsector, een forse stijging van de kosten van bouwmaterialen en een stijging van de hypotheekrente. Dit is een landelijk vraagstuk.

Volgens de Ladder voor duurzame verstedelijking zouden nieuw toe te voegen woningen vooral via inbreiding tot stand moeten komen. Deze keuze voor inbreiding komt meer en meer onder druk te staan, omdat deze haaks staat op het belang van het open en groen houden van steden en dorpen, vooral met het oog op klimaatadaptie maar ook vanuit leefbaarheid en gezondheidsoptiek.

Op basis van diverse inventarisaties van gemeenten en provincie is de verwachting dat straks de helft tot driekwart van de agrarische gebouwen niet meer hergebruikt wordt en leeg komt te staan. Dit biedt kansen voor nieuwe ruimtelijke invulling, waarbij wonen één van de opties is. Deze leegstand heeft mogelijk ook grote negatieve invloed op ons landschap (verpaupering), gezondheid (asbest), veiligheid (ondermijning) en de leefbaarheid op het platteland. Leegstaande schuren zijn daarmee ook van negatieve invloed op de aantrekkingskracht van Achterhoek voor nieuwe inwoners en bezoekers. Met het vertrek van boerenbedrijven en voor een deel ook de mensen die er wonen en werken verdwijnt ook een deel van het sterke sociaal-maatschappelijke netwerk (naoberschap) op het platteland.

Nader uit te werken kansen en knelpunten
Een kans maar ook uitdaging is wonen nadrukkelijk te gaan koppelen aan andere gebiedsopgaven. Zo kan wonen, met de inzet van verschillende woonmilieus, bijdragen aan een passende en gebiedseigen kwalitatief hoogwaardige ruimtelijke overgang van woongebieden naar het buitengebied. Hierbij dient gebouwd te worden naar de identiteit van de regio, uitbreiding van de huidige steden en kernen, gericht op fijnmazigheid en naoberschap en rekening houdend met landschappelijk kwaliteit. Binnen dit buitengebied is wellicht ook een rol weggelegd in de transitie van vrijkomende agrarische bebouwing naar wonen of andere functies. Daarnaast zal de inrichting van woningbouwplannen een bijdrage moeten gaan leveren aan ambities als klimaatadaptatie en natuurinclusiviteit. Tot slot is er een relatie met mobiliteit en energie. De woningbouwopgave is gekoppeld aan ambities zoals de doorontwikkeling van de N18 op langere termijn, verbetering van het regionale wegennet en openbaar vervoer, ontwikkelen van regionale mobiliteitshubs, doorontwikkeling aanpak fijnmazige bereikbaarheid en hoogwaardige fietsverbindingen. Sleutelprojecten in de woningbouw zullen vanuit mobiliteit zoveel mogelijk gerealiseerd worden bij mobiliteitsknooppunten.

Voor energie geldt dat verduurzaming van woningen een substantiële bijdrage moet gaan leveren aan energiebesparing en transitieambities. Aandachtspunt is het uitwerken van prioriteiten in de ontwikkeling van wonen en werken in relatie tot de beschikbare netcapaciteit. Daarnaast wordt in het kader van de randvoorwaarden bij de Woondeal uitgewerkt hoe we omgaan met wonen en bouwen i.r.t. de stikstof opgave.

Van belang is het dat er goede voorzieningen in de Achterhoek zijn, bijvoorbeeld op het gebied van mobiliteit, onderwijs, landschap, cultuur en erfgoed, maatschappelijke voorzieningen en recreatie. Voorzieningen zijn sterk bepalend voor welzijn, sociale contacten en het faciliteren van ontmoeting en ‘inburgeren’ van mensen die van buiten de regio komen. Bij de ontwikkeling en herstructurering van woon- en werk functies is aandacht voor leefbaarheidsfactoren als veiligheid en sociale cohesie binnen wijken van groot belang.

Het streven naar een meer circulaire economie geldt ook voor de woningbouwsector. Binnen de regio Achterhoek is al een initiatief rond biobased bouwen opgepakt. Het is van belang om dit initiatief, ook samen met de andere betrokken overheden in dit arrangement, verder te brengen. Te meer omdat hier ook mogelijkheden liggen om de landbouwsector een sociaaleconomisch toekomstperspectief te geven.

CONCEPT

4.3.2 Werken

Werk zorgt voor inkomen en ontplooiingskansen van inwoners en levert daarmee een belangrijke bijdrage aan de vitaliteit en leefbaarheid en economie van de Achterhoek. Met een vergrijzende en ontgroenende bevolking in de regio is er een tekort van 1900 arbeidskrachten per jaar. De Achterhoek is daarnaast een open, innovatieve en veerkrachtige regio en kennis- en techniek gedreven. Dit heeft al geleid tot tal van originele initiatieven. We zien hiervoor nog meer kansen in de toekomst. Belangrijke sectoren voor de Achterhoek zijn de innovatieve maakindustrie, agrifood (maakindustrie, voedselverwerking, transport), handel, de zorg en de bouwsector. Daarnaast is recreatie en toerisme een verdienmodel in de regio.

Concrete doelen

In 2030 heeft de Achterhoek een nog sterk bloeiende en innovatieve economie, uitgaande van eigen kracht en met een aantrekkelijke arbeidsmarkt. Er is een duurzaam werk-, leer-, woon- en leefklimaat. We richten ons als Achterhoek op een open innovatiesysteem waarbij het gaat om economische en sociale innovatie. Daarnaast zetten we ons in op de beschikbaarheid van de juiste kwaliteiten op de arbeidsmarkt en het benutten van talenten. Hier hoort ook een inclusieve arbeidsmarkt en een goed werkend onderwijsecosysteem bij. (Achterhoek Visie 2030).

Rijk, provincie en gemeenten werken aan voldoende en toekomstbestendige werklocaties. Enerzijds om bedrijven een goede plek te kunnen bieden om te ondernemen, samen te werken (onder andere met ecosystemen en innovatieclusters) en toekomstperspectief te hebben. Anderzijds om voldoende arbeidsplaatsen te creëren. Denk hierbij aan het in balans brengen van wonen en werken, het bieden van werk aan inwoners en mensen van buiten de regio zoals studenten die er stagelopen en afstuderen of specialisten op het gebied van bijvoorbeeld ICT. Dat maakt dat bereikbaarheid, zeker gezien het feit dat de regio omringd is door stedelijke regio's met voorzieningen en onderwijsinstellingen, van groot belang.

Bestaand beleid

In het Regionaal Programma Werklocaties (RPW) maken we afspraken over de groei en ontwikkeling van werklocaties. Hierbij is vastgelegd dat het A18 Bedrijvenpark in Doetinchem en Bedrijventerrein de Laarberg in Groenlo regionale bedrijventerreinen zijn. Eens per vier jaar wordt een nieuwe behoefteraming opgesteld voor de groei van werklocaties. Dit gebeurt in samenspraak met de gemeenten, ondernemers en provincie. Hierbij wordt zowel de autonome groei van bedrijven meegenomen als trends op het gebied van de bevolkingsontwikkeling, innovatie (robotisering, automatisering en AI), circulaire economie en de energietransitie. Het RPW is beleidsarm, de ambities uitgesproken door de Achterhoek en gemeenten worden hier dus niet in meegenomen. Wel kunnen de gemeenten samen ervoor kiezen om in het RPW bepaalde afspraken te maken om te sturen op bijvoorbeeld de kwaliteit en het profiel van werklocaties.

Voor de detailhandel is het regionaal afsprakenkader detailhandel leidend. Hierin hebben Doetinchem en Winterswijk de status van hoofddetailhandelscentrum. Daarnaast zijn er in de regio diverse bovenlokale en lokale detailhandelscentra. De opgave is om toe te werken naar compacte kernwinkelgebieden door transformatie van detailhandels- oppervlak in aanloopstraten naar andere functies (o.a. wonen). Bovendien willen samenwerkende partijen in de regio Achterhoek zorgdragen voor een aantrekkelijk ingerichte winkelgebieden.

De Achterhoek Visie 2030 zet onder de noemer "Smart werken" in op het stimuleren van innovatie binnen de maakindustrie, maar tegelijkertijd ook in tal van andere sectoren. Dat vraagt om nauwe samenwerking tussen bedrijven, overheden en kennisinstellingen. Het clusteren van innovatie op sectoraal niveau via clusters helpt daarbij, net zoals het op regionaal niveau implementeren van nieuwe technologie, kennis en kunde. Fysiek is dit vertaald in het Regionaal Programma Werklocaties 2019-2023; het huidig afsprakenkader tussen regiogemeenten en provincie inzake de ontwikkeling van bedrijventerrein.

CONCEPT

Kringlooplandbouw heeft als uitgangspunt dat er landbouwmaatregelen worden doorgevoerd die de grondstofkringloop zo veel mogelijk willen laten sluiten. Dit om efficiënter om te gaan met grondstoffen en de milieu impact van nieuwe ontwikkelingen te verlagen. Het Europees Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) zet ook in op vergroening van de landbouwsector.

In de Vrijetijdsagenda Achterhoek 2020-2030 hebben de Achterhoekse gemeenten samen met Lochem afgesproken de samenwerking op het gebied van toerisme en recreatie te continueren en hierdoor het toeristisch product van de Achterhoek verder te versterken. Daarnaast ondersteunen tien gemeenten de Stichting Achterhoek Toerisme inzake toeristische regiomarketing en route-activiteiten.

Knelpunten en uitdagingen
Met een vergrijzende en ontgroenende bevolking in de regio is er een tekort van tussen de 1.500 en 2.000 arbeidskrachten per jaar. Het tekort aan arbeidskrachten is vooral in de zorg, ICT en de techniek nu al groot. Een deel daarvan kan opgevangen worden door talent van buiten de regio en internationale werknemers. Kwalitatief gezien gaat het vooral om specifieke sectoren en om een groeiende vraag naar werknemers met HBO.

In de recreatie- en toerismesector kan een koppeling gemaakt worden met het buitengebied, de natuur, evenementen, kunst en cultuur en detailhandel. Investeringen in landschap, natuur, duurzaam watersysteem en recreatieve infrastructuur kunnen interacteren met private ontwikkeling van recreatie en toerisme. Dit kan samen op gaan. Maar dat gaat niet vanzelf. Najaar 2023 wordt mede op basis van het Koopstromenonderzoek Oost Nederland bepaald of het afsprakenkader detailhandel herzien moet worden.

Op het gebied van detailhandel wordt toegewerkt naar compacte en toekomstbestendige winkelcentra waarover regionaal afspraken gemaakt zijn.

De bedrijven in de belangrijke sectoren in de Achterhoek hebben naar verwachting tot in ieder geval 2030 nog een groeiende ruimtebehoefte. Dit komt vooral doordat de maakindustrie door onder andere robotisering en automatisering een groeiende ruimtevraag kent. De verwachting is dat die laatste vaak grote bedrijven gaan zijn, in een zwaardere milieu categorie, met veel ruimtebeslag en bijbehorende logistieke activiteiten. De ruimte voor de bestaande en nieuwe bedrijven is, zij het in mindere mate dan in andere delen van de provincie, echter schaars. Net als energie de komende jaren. Daarbij is er door het veranderende klimaat ook een groeiende behoefte aan ruimte voor groen en waterberging en verdwijnt er ruimte voor bedrijven door (met name) transformatie naar wonen. Tegelijkertijd zien we dat bedrijven in de Achterhoek geworteld zijn in de regio, zowel op het economische als maatschappelijke vlak. Dat betekent dat er ruimte moet blijven voor deze bedrijven om de dynamiek, bedrijvigheid en werkgelegenheid vast te houden.

Nader uit te werken dilemma's en kansen
Hoe de beschikbare ruimte op bestaande bedrijventerreinen en voor nieuw aan te leggen bedrijventerreinen wordt ingedeeld, zal om uitwerking en besluitvorming vragen. In het nieuwe Regionaal Programma Werklocaties (RPW) Achterhoek 2024-2028 maken provincie en regio met elkaar afspraken over onder meer:

- Het gewenste ruimtelijk economisch profiel van de Achterhoek en welke beleidskeuzes daarbij horen, mede met het oog op de beschikbare ruimte en energie;
- Welke standaard we nastreven bij het toekomstbestendig maken van bestaande en bij aanleg van nieuwe bedrijventerreinen;
- Onze ambitie op het gebied van herstructurering en intensivering van bestaande bedrijventerreinen. Het rapport Beter Benutten van Gelderse Bedrijventerreinen toont de potentie die er ligt op bestaande bedrijventerreinen om bedrijven meer kansen te bieden op eigen kavels. Hierbij nemen we mee dat inbreiding complex is, veel middelen vraagt en de opbrengst beperkt blijft;
- Bij verplaatsing van bedrijven hebben we oog voor de ruimte die vrijkomt;

CONCEPT

- Veel duurzaamheidsopgaven bevinden zich op bedrijventerreinen of kennen een doorvertaling naar ruimtevraag op bedrijventerreinen. We bespreken in het RPW hoe we omgaan met netcongestie, ruimtebehoefte van circulaire activiteiten en bedrijven in hogere milieu categorieën. Het bieden van ruimte voor deze opgaven is van cruciaal belang voor de economische dynamiek in de regio;
- Bedrijfsruimte die verdwijnt of verplaatst als gevolg van transformatie.

Deze afspraken vragen om nadere afstemming met soortelijke trajecten en afstemmingsvragen rond andere functies zoals wonen, mobiliteit en het landelijke gebied.

In het kader van het bestuurlijk overleg Grip[7] hebben de provincies van het Rijk daarnaast de opdracht gekregen om zoekgebieden te identificeren voor grootschalige ruimtevragers vanaf vijf hectare, waaronder logistiek. De komende maanden werken Rijk, provincies en enkele gemeenten aan het opstellen van een beleidslijn die voor grote ruimtevragers nader in gaat op de onderwerpen regionale meerwaarde, clusteren, identificeren zoekgebieden, intensiveren bestaande terreinen & meervoudig ruimtegebruik, landschappelijke inpassing en ruimtelijke kwaliteit.

4.3.3 Gezondheid

De inrichting van de leefomgeving van een wijk of dorp heeft invloed op zowel de leefstijl als de sociale structuur en daardoor ook op de benodigde zorg en ondersteuning. Denk aan hoe wandel- en fietspaden in de buurten zijn aangelegd en met elkaar verbonden zijn, zodat iedereen direct vanuit huis in beweging kan zijn. In de dorpen kan dit worden gekoppeld aan functieveranderingen zoals groenblauwe dooradering in het buitengebied zodat de omgeving uitnodigt tot bewegen. Naast de fysieke inrichting is er het aanbod van zorg en ondersteuning: de inzet vanuit de nulde, eerste en tweede lijn. Ook hierin is sprake van wederkerigheid: een goed stelsel van zorgvoorzieningen maakt dat mensen goed kunnen functioneren in hun sociale omgeving, zich kunnen blijven inzetten als goede buur, werknemer, mantelzorger, vrijwilliger, etc.

Thematafel “De gezondste regio” van de 8RHK ambassadeurs heeft de nota “Samen langer gelukkig en gezond leven in de Achterhoek” opgesteld vanuit de collectieve ambitie om ervoor te zorgen dat er een verschuiving plaats vindt van specialistische zorg naar meer slimmere zorg en voorkomen van ziekten.

De Achterhoek heeft te maken met vergrijzing én ontgroening. In de toekomst zijn minder zorgprofessionals beschikbaar en de informele hulp en ‘naoberschap’ nemen af, gezondheidsverschillen worden groter. Dit alles vraagt, met het oog op brede welvaart, om een stap van nazorg naar voorzorg (preventie) te maken en voor de inrichting van een toekomstbestendig zorglandschap.

De gezondheidszorg in de Achterhoek is van hoog niveau. Om voorbereid te zijn op de toekomst, met meer ouderen en minder personeel, zullen de partijen die hieraan werken ook een transitie gaan maken van zorg naar gezondheid en zich richten op het verkleinen van de gezondheidsverschillen. De focus ligt op preventie en zorginnovatie. Door te investeren in preventie kunnen een groot aantal ziektes worden voorkomen, waardoor minder ingrijpen nodig is en het ziekteverzuim kan worden teruggebracht. Op deze manier kunnen mensen beter mee blijven doen in de samenleving. Wat daarvoor nodig is en welke kansen hiervoor zijn, brengen partijen in de regio nader in beeld.

4.3.4 Voorzieningen, sport, cultuur en erfgoed

Voorzieningen op het gebied van cultuur, erfgoed en sport dragen bij aan het woon-, leef- en werkklimaat van de Achterhoek en hebben sociaal maatschappelijk impact. Het deelnemen aan of beleven van cultuur of sport kent een eigen, intrinsieke waarde, maar draagt ook bij aan de verbinding en ontmoeting tussen mensen en daarmee aan de leefbaarheid in de Achterhoek. Het erfgoed is van belang voor het historisch besef en benadrukt de gezamenlijke identiteit van de Achterhoek. De basis van de lokale culturele infrastructuur wordt gevormd door dorps- en

[7] Grip op grote bedrijfsvestigingen’ (GRIP). Het Rijk werkt in 2022 en 2023 aan een handreiking voor regionale meerwaarde van nieuw te vestigen bedrijven, via het traject ‘Grip op grote bedrijfsvestigingen’. Naast aansluiting op het economische profiel van een regio komen hierbij ook aspecten als (energie)ontsluiting (belangrijke corridors), kwaliteit van de leefomgeving en ruimtelijke inpassing aan bod.

CONCEPT

gemeenschapshuizen en sportverenigingen. Veel maatschappelijke activiteiten komen daar samen en ze versterken de leefbaarheid en sociale cohesie. Gebouwen met een culturele functie en instellingen die een culturele taak vervullen (bibliotheken, musea, (film)theaters, muziekscholen e.d.) zorgen ervoor dat het beoefenen en beleven van cultuur voor alle Achterhoekse bewoners en bezoekers bereikbaar is en dat zij hun talenten kunnen ontwikkelen. Dit draagt bij aan hun welzijn. Goede regionale spreiding, toegankelijkheid en duurzame instandhouding zijn hierin belangrijk. Het karakteristieke erfgoed, de culturele infrastructuur en de vele culturele activiteiten versterken de aantrekkelijkheid, de beleving en de identiteit van de Achterhoek als krachtig vestigingsgebied om te wonen en te werken, voor recreatie en toerisme.

5 De afwegingen met elkaar, daarvoor zijn deze opgaven concreet in beeld

5.1 Navolgbaar feitelijk afwegingskader voor opgaven

Om dilemma's of knelpunten en kansen goed af te wegen, nemen we in dit hoofdstuk in tabel vorm een afwegingskader op. Dit is bewust een lege tabel, bedoeld om op transparante en eenduidige wijze dilemma's in toekomst te ontrafelen en af te wegen en dan ook verder te benutten. Met deze manier van kijken naar vraagstukken, sluiten provincie, waterschap en gemeenten aan bij de NOVI-aanpak om door aanvullende maar verschillende 'brillen' naar dilemma's te kijken. De brillen zijn opgenomen in de tabel, zoals de belevingswaarde of de waarde van het voorkomen van afwenteling op toekomstige generaties of andere gebieden. Het afwegingkader helpt als werkwijze, om te communiceren over hoe we tot richting komen. Doel is per bril de argumenten te beschrijven. De tabel is onderdeel van alle regioarrangementen om relevante perspectieven in beeld te brengen bij toekomstige dilemma's. Om lastige keuzes (samen) snel in beeld te brengen en (samen) te onderzoeken welke handelingsperspectieven er zijn. De echte keuzes vervolgens dienen daarna bestuurlijk en politiek te worden gemaakt.

	Meervoudig ruimtegebruik	Identiteit centraal	Voorkomen afwenteling
Gebruikswaarde			
Belevingswaarde			
Toekomstwaarde			

5.2 Speerpunten voor de Achterhoek die vragen om een gezamenlijke uitwerking

Om het afwegingskader en sturende principes toe te passen beschrijven we in dit hoofdstuk agenderend een aantal belangrijke uitdagingen die voor de regio belangrijk zijn, gebaseerd op de voorgaande hoofdstukken. Het betreft zeven speerpunten die ieder verbindingen naar andere thema's hebben. Met als overkoepelend doel de leefbaarheid in de regio waarin sterke gemeenschappen kunnen blijven functioneren in een sterk landschap. Deze speerpunten worden in de hieronder uitgewerkt.

Overkoepelend: leefbare gemeenschappen en sterke landschappen

Centraal in de regio staat de leefbaarheid, zowel in de vorm van sterke dorpen, kernen en steden maar ook in de vorm van het in evenwicht brengen van het natuurlijk systeem: water, bodem en natuur (biodiversiteit). Beiden dragen bij aan de gezondheid en geluk van de inwoners. De troeven daarbij zijn het sterk identiteitsgevoel en de bijbehorende cultuur. De Achterhoek heeft sterke sociale netwerken zoals het naoberschap waarbij naar elkaar wordt omgekeken maar er is ook een sterk innovatievermogen, ontstaan uit het moeten vinden van oplossingen gecombineerd met een sterke samenwerkingscultuur en elkaar wat gunnen. Daarnaast zijn de Achterhoekers 'doeners' die graag experimenteren; leren door het aan te pakken, ook door over de grens te kijken. In andere regio's in Nederland én in Duitsland. En dat gebeurt in het prachtige landschap, een andere belangrijke troef van de Achterhoek die wel onder druk staat en daarmee fundamentele aandacht en oplossingen nodig heeft. Versterking en

CONCEPT

ontwikkeling van de ruimtelijke kwaliteit van het kleinschalige, fijnmazige (coulisse)landschap is een belangrijke randvoorwaarde.

Onze leefomgeving vraagt om in te spelen op klimaatverandering en het tegengaan ervan door inzet op meer duurzame energie, een transitie van de landbouw naar o.m. kringlooplandbouw en aanpak van droogte en de kwaliteit van het water en de bodem. De kwaliteit van het Achterhoekse landschap willen we verder ontwikkelen, er is een prachtig landschappelijk casco als basis. Daarnaast denken we aan een leefomgeving die voor de Achterhoekers passende, toegankelijke en goed bereikbare voorzieningen biedt, waardoor we fijn en gezond kunnen wonen, werken, leren en recreëren. Ruimtelijke keuzes in het landschap zijn daarmee vooral een sociale en maatschappelijke opgave die ruimtelijke gevolgen heeft.

In de Achterhoek is sprake van een andere schaalgrootte en minder van ruimtelijke concentratie, dan in andere meer verstedelijkte regio's waar een sterke focus op wordt gelegd[8]. Wij zien een regio waar veel ruimte nodig is voor min of meer verspreide investeringen. Naast bijvoorbeeld grotere ontwikkellocaties zoals de Spoorzone in Doetinchem. Voor grotere landelijke gemeenten zoals Berkelland en Bronckhorst vraagt de transitie van het landelijk gebied juist forse investeringen. Denk aan de vrijkomende agrarische gronden en gebouwen, en aan verdere ontwikkeling van het landschap en natuur. De Achterhoek stelt leefbaarheid boven efficiency.

Meer specifiek hebben we de volgende zeven speerpunten die belangrijk zijn in de toekomstige ontwikkeling van de Achterhoek.

1. Naar een klimaatbestendige regio

Er is in de Achterhoek een breed gevoelde urgentie om te komen tot een andere balans tussen water vasthouden en water afvoeren en een betere balans tussen gebruik en benutten van (grond) water. Om de kwaliteit van water en bodem te behouden en te verbeteren. De aanpak van droogte is cruciaal voor toekomstige landbouw, onze natuur, wonen en werken. De klimaatadaptatie en -mitigatie wordt in nauwe samenhang uitgewerkt met de transitie van de landbouw, water, droogte en natuur. De kaders en doelstellingen uit het VLGG zullen duidelijkheid geven hoe we de komende jaren aan de slag gaan op het gebied van landbouw, natuur, bodem en water in de Achterhoek. Om samen de regio klimaatbestendiger te maken. Ook de relatie met Duitsland vraagt aandacht, voor een goede afstemming over grenzen heen.

Het klimaatbestendiger maken van onze Achterhoek gaat niet zonder forse investeringen. Op basis van gedeeld en gezamenlijk onderzoek als onderdeel van de droogte aanpak gaat het om een bedrag tussen de 500 miljoen en 1 miljard euro voor de Achterhoek en Liemers gedurende de komende 30 jaar. Dit is een indicatief bedrag; er is nog geen helderheid over fasering van de uitvoering. Dit bedrag is exclusief plankosten en grondverwerving.

<u>Naar een gezonde bodem, water en natuur</u>

Een goede bodem- water- en natuurkwaliteit is van groot belang voor mens, dier en milieu. Aan verbetering van de waterkwaliteit wordt in de regio dan ook door de sectoren landbouw en industrie en regionale overheden al drie KRW-planperiodes samengewerkt. Deze resterende waterkwaliteitsopgave in het Gelderse deel van het gebied van Waterschap Rijn en IJssel bestaat uit een opgave voor: stikstof-totaal, fosfor-totaal en/of ammonium in 16 van de 28 oppervlaktewaterlichamen; nitraat in vier grondwaterbeschermingsgebieden; en gewasbeschermingsmiddelen in grondwater. Ook worden normen voor zware metalen overschreden. In (op één na) alle oppervlaktewaterlichamen worden één of meer van de biologische doelen (vis, macrofauna (kleine waterdieren), planten) niet gehaald. Voor het bereiken van deze biologisch doelen alsook voor drinkwater en gezond oppervlaktewater in onze leefomgeving is het voldoen aan de doelen voor de hiervoor genoemde stoffen van belang. De resterende opgave voor stoffen vraagt om inspanningen in de waterketen en landbouwsector in zowel Nederland als Duitsland. Voor het bereiken van de biologische doelen is het daarnaast van belang dat de inrichting en hydrologische condities voldoen. De toename

[8] Met name van rijkswege kan op een andere manier naar de Achterhoek worden gekeken, onder andere geïnspireerd op het rapport 'Elke regio telt'.

CONCEPT

van droogte versterkt het belang van het ontwikkelen van robuuste, veerkrachtige beeksystemen, waarin zowel de watervoerendheid als voldoende waterkwaliteit zo lang mogelijk standhouden. Ook de kwaliteit van bodems, natuur en de biodiversiteit staan onder druk. Verbetering hiervan is van groot belang voor de leefbaarheid en gebruiksfuncties in de regio.

2. Aantrekkelijke woonomgeving met passende voorzieningen

Over voldoende en passende woningen zijn er recent via de regionale woonagenda en de woondeal al goede afspraken gemaakt. Deze gaan over een zowel kwantitatieve als kwalitatieve versterking van het woonaanbod in de Achterhoek en in dat eerste verband vooral het toevoegen van betaalbare woningen. Een aantal daarbij genoemde zaken vraagt voor de langere termijn een verdere verdieping en gezamenlijke aanpak. Daarbij gaat het onder andere om een aanpak van wonen en zorg en invulling van de wijze waarop wonen een bijdrage kan leveren aan andere gebiedsopgaven (en daarmee ruimtelijke kwaliteit) als klimaatadaptatie, natuurontwikkeling en de transitie van het landelijk gebied. Ook de vormgeving van duurzame woningbouw en –verbouw bijvoorbeeld door het gebruik van biobased bouwen is een nadrukkelijk agendapunt.

Een bijzonder bespreekpunt van gemeenten met provincie en Rijk is de vraag of het huidige aantal afgesproken en regionaal geambieerd aantal toe te voegen woningen een bijstelling naar boven behoeft, kijkend naar ontwikkelingen in andere regio's. Ook voor het goed uitvoeren van een woningbeleid zijn voldoende middelen noodzakelijk. In dit verband ligt een prioriteit in het verkrijgen van middelen voor het afdekken van onrendabele toppen in de betaalbare woningsegmenten en de financiering van het toekomstbestendig maken van de bestaande woningvoorraad. De inschatting van de samenwerkende gemeenten is dat voor deze totale ambitie voor circa de komende 30 jaar ongeveer 2,5 miljard euro voor de regio Achterhoek nodig is.

Naast voldoende en kwalitatief goede woningen is een aantrekkelijke woonomgeving met passende voorzieningen van belang. De beschikbaarheid van bijvoorbeeld goede, tijdig een betaalbare zorg staat in toenemende mate onder druk. Zeker in een regio die tegelijkertijd vergrijst en groeit (economisch en in aantal inwoners), neemt de druk op zorg toe. Kwalitatief goede én toegankelijke zorg is essentieel voor onze leefbaarheid. Daarom is het belangrijk om de kwaliteit en toegankelijkheid van zorg op niveau te houden.

In de Achterhoek benutten we de regionale innovatiekracht en zetten gezamenlijk in op preventie en gezondheid. We hebben oog voor de relatie tussen de beschikbaarheid van publieke (zorg)voorzieningen, krachtige sociale structuren, de combinatie van wonen en zorg en de invloed daarvan op de leefbaarheid. Extra investeringen zijn naar inschatting van gemeenten nodig in zorgexperimenten en in preventie van zorg i.v.m. afstanden.

3. Toekomstbestendige landbouw

We willen als Achterhoek koploper blijven in het realiseren van de kringlooplandbouw en geven daarbij eerste aandacht aan al in de regio gevestigde boeren die perspectief in hun sector zien. Daartoe is de regio al eerder benoemd als experimenteerregio. Bestaande samenwerkingsverbanden en proefboerderij de Marke spelen hierin een belangrijke rol. Dit doen we door een transitie richting kringlooplandbouw met een goed verdienmodel verder te versnellen en te ondersteunen. De transitie van de landbouw hangt nauw samen met water, droogte, natuur en klimaat. Verder kennisontwikkeling over toekomstbestendig gebruik van het bodem en watersysteem en bijpassende bedrijfsvoering is hiervoor nodig. Ook natuurinclusieve landbouw en regeneratieve landbouw hebben hierin een plek. Samenwerking tussen allerlei sectoren en een goed functionerend open innovatie-ecosysteem is hiervoor van belang. Daarnaast werken we hiervoor ook aan de transitie in de hele keten om te komen tot een duurzaam voedselsysteem. Lokale voedselproductie is daarbij nadrukkelijk van belang als (nieuw) verdienmodel.

Een gezonde Achterhoekse agrarische sector is essentieel voor ons regionale ruimtelijke ontwikkelingsperspectief. Een belangrijke randvoorwaarde is daarvoor een (economisch en sociaal) ontwikkelingsperspectief voor agrariërs binnen de nieuwe wettelijke kaders voor de bescherming van milieukwaliteit. Om dat te bereiken zijn er duidelijke

CONCEPT

kaders nodig voor (nieuwe) verdienmodellen die verduurzaming van de landbouw mogelijk te maken. Ook technologische innovaties in de bedrijfsvoering kunnen bijdragen aan de verbetering en ontwikkeling van de sector. Het is daarom nodig om vorm te geven aan een economisch perspectief voor de 'blijvers' en aandacht voor de sociale consequenties van de 'stoppers'.

Overigens zijn onze regionale opgaves zodanig groot dat we de (beschikbaar komende) ruimte nodig hebben om deze te realiseren. Er is geen ruimte voor nieuwe niet-grondgebonden en grondgebonden agrarische bedrijven in de Achterhoek. Dit kan wel op plekken waar stoppers ruimte maken, maar zeker geen extra toevoeging in de regio. De locaties die beschikbaar komen zijn nodig om te kunnen extensiveren vanwege de transitie naar kringlooplandbouw, maar ook voor natuurontwikkeling, ruimte om water vast te kunnen houden, en ruimte om te wonen en te werken. 'Grond(beleid)' is daarmee een belangrijk instrument om transities vorm te kunnen geven.

Een deel van de landbouwbedrijven zet in op verbreding van de bedrijfsvoering. Dit kan bijvoorbeeld gaan om het leveren van blauw-groene diensten, natuurbeheer / biodiversiteit, zorgdiensten, dagrecreatie en/of verblijfsrecreatie aanbod. Gezien de impact op de bedrijfsvoering, zijn lange termijn beheerovereenkomsten een belangrijke voorwaarde voor agrariërs om blauw-groene diensten te kunnen leveren. In het ruimtelijk beleid moet ruimte worden geboden om verbreding van de bedrijfsvoering te faciliteren.

Een aspect dat de leefbaarheid onder druk zet zijn de vele agrarische bedrijven die zijn gestopt of gaan stoppen. De verwachting is dat de komende jaren het aantal agrarische bedrijven nog verder afneemt met een derde. Voor de leegstaande schuren is vaak geen nieuwe functie. We verwachten dat straks de helft tot driekwart van de agrarische gebouwen niet meer hergebruikt wordt en leeg komt te staan. Deze leegstand heeft grote invloed op ons landschap (verpaupering), gezondheid (asbest), veiligheid (ondermijning) en de leefbaarheid op het platteland. Het herbestemmen of slopen van deze vrijkomende agrarische bebouwing (VAB) is een grote uitdaging. De VAB's bieden zowel kansen als uitdagingen om de transitie van het landelijk gebied vorm te geven en tegelijkertijd bij te dragen aan de ruimtelijke kwaliteit van het landschap en leefomgeving. We willen perspectief kunnen bieden. Niet alles kan getransformeerd worden, het meeste zal gesloopt worden zonder nieuwe functie. We zetten ons in voor nieuwe concrete instrumenten, zoals subsidies of herbestemmingsmogelijkheden en een fiscaal vriendelijke stoppersregeling.

Het versnellen van de transitie naar kringlooplandbouw met een goed verdienmodel en een toekomstbestendig gebruik van landbouwbodems en het watersysteem kan voor agrariërs niet zonder investeringen en veranderingen in wet- en regelgeving. Daarnaast is de opgave voor de VAB's dermate groot dat gemeenten dit niet alleen af kunnen. Zij vragen hiervoor de ondersteuning van provincie en Rijk, bijvoorbeeld voor het ontwikkelen van instrumenten als subsidies of als onderdeel van uitkoopregelingen. In eerste doorkijk geven gemeenten aan dat er investeringen nodig zijn voor bijvoorbeeld een innovatiefonds rondom kringlooplandbouw, grondinstrumentarium (verplaatsingen, ruilverkaveling), ondersteuning aan agrariërs om zich voor te kunnen bereiden op de toekomst (bedrijfsplannen, aanpassingen, overname bestaande bedrijven door jonge boeren) en beleid voor VAB's en stoppende boeren.

4. Slim bereikbare regio

Bereikbaarheid van de Achterhoek en binnen de Achterhoek is randvoorwaardelijk voor de voorziene groei van het aantal inwoners, het aantal woningen en de economie in de Achterhoek. Het realiseren van een adequaat gefinancierde, goed bereikbare en soepel doorstromende regio met duurzame vormen van transport die voorziet in passende randvoorwaarden voor wonen, werken, toerisme en sociale interactie is een must. Deze draagt bij aan verdere economische ontwikkeling, leefbaarheid en brede welvaart in de Achterhoek.

Voor de forse investeringen die nodig zijn in het domein van mobiliteit en bereikbaarheid is een passende financiering nodig. Naast middelen voor een verbeterde doorstroming en verkeersveiligheidssituatie van de N18 willen wij in dit verband vooral inzetten op duurzame vormen van vervoer. Het gaat dan om het verbeteren van de

CONCEPT

ov-hoofdstructuur in de regio (bijvoorbeeld de verbinding Winterswijk-Stedendriehoek) en het flexibele fijnmazige vervoersnetwerk dat daar op aangesloten wordt. Hierbij hoort ook financiering van regionale fietsinfrastructuur en hub's. De benodigde bijdrage hiervoor zullen de komende tijd nader worden uitgewerkt. Een eerste indicatie van samenwerkende gemeenten op dit domein is op 1 à 1,4 miljard euro. Voor de provincie is op dit moment niet helder met welke parameters dit bedrag tot stand is gekomen. Hierover gaan partijen nog verder in gesprek.

5. Duurzaam economisch perspectief

We werken aan een sterk bloeiende en innovatieve Achterhoekse economie, uitgaande van eigen kracht met een aantrekkelijke arbeidsmarkt. Daartoe wordt 3O (maatschappelijke organisaties, overheid, ondernemers) breed gewerkt aan innovatie (open innovatie systeem), verduurzaming en digitalisering van de Achterhoekse economie die een sterke maakindustrie heeft, maar ook veel werkgelegenheid in de bouw, zorg, handel en een sterke agro-sector. Cross-overs tussen verschillende sectoren zijn daarbij een belangrijk speerpunt. Het bedrijfsleven heeft tot doel om het sterke innovatieve vermogen van de regio mede in te zetten voor de grote maatschappelijke opgaven waar we voor staan. De ontwikkeling van toerisme en recreatie is een kans voor de ontwikkeling van dorpen, kernen, steden en omliggende gebieden. Eveneens wordt gewerkt aan het tekort op de arbeidsmarkt. Deze is becijferd op 1.500 tot 2.000 mensen tekort per jaar. Daartoe wordt ingezet op het inzetten van talenten op de arbeidsmarkt, het aantrekken van mensen buiten de regio en vooral ook op een inclusieve arbeidsmarkt. Een samenleving waarin iedereen mee doet en ook kan doen. Daartoe is het noodzakelijk dat de fysieke randvoorwaarden op orde zijn, zoals voldoende ruimte voor woningen en bedrijven.

6. Meer duurzame energie

In lijn met het derde akkoord van Groenlo zet de Achterhoek zich in voor een energie neutrale regio in 2050, met als beoogd tussendoel 55% CO-2 reductie in 2030. Dit doen we onder meer door 1,35 TWh uit zon en wind op te wekken in 2030. Via de RES 2.0. zetten we in op de concretisering van deze ambities. Daarnaast werken we aan een toekomstbestendig energiesysteem, met zowel uitbreidingen en aanpassingen van de energie-infrastructuur als keuzes in de energievoorziening van functies. Want een goed functionerend energiesysteem is een sturende randvoorwaarde voor veel andere opgaven, zoals de woonagenda, de warmtetransitie, het regionaal programma werklocaties (RPW) en laadinfra voor mobiliteit. Een belangrijk aandachtspunt is het voorkomen van netcongestie. Evenals de balans tussen productie en gebruik. De toekomstige ontwikkeling van energie-infrastructuur vraagt integrale bestuurlijke keuzes.

7. Versterking (cultuur)landschap Achterhoek en recreatie

De Achterhoek kenmerkt zich overwegend door kleinschalige cultuurlandschappen op hoge zandgrond met veel ruimtelijke kwaliteit. Het westelijk deel van de Achterhoek aansluitend op de Liemers bestaat uit een kleihoudend rivierenlandschap. Er is een mozaïek aan grondgebruiksvormen, in een afwisselend decor van groene coulissen en open ruimtes die in de loop van eeuwen uitgegroeid zijn tot een karakteristieke en identiteitsrijke streek in het oostelijke deel van Gelderland.

Door de versterking en toename van landschapselementen en het versterken van het groenblauwe raamwerk dragen we bij aan de biodiversiteit en hiermee ook aan de versterking van ons Achterhoek cultuurlandschap. Daarnaast zetten we in op het verder versterken en ontwikkelen van de bijzondere landschappen die de Achterhoek rijk is, te beginnen bij landgoederen rond de Baakse Beek, maar ook in de Oude IJsselzone en Winterswijk. Door deze ontwikkelingen kunnen landbouwtransitie, natuurversterking en waterkwaliteit- en kwantiteit een impuls krijgen.

De geschatte kosten voor de versterking van de biodiversiteit door versterking en toename van landschapselementen en het versterken van het groenblauwe raamwerk zijn nu nog niet geraamd maar vragen een nadere uitwerking.

CONCEPT

Een mooie aantrekkelijke regio als de Achterhoek trekt toeristen aan en biedt vele recreatiemogelijkheden. Deze zijn van groot belang voor de leefbaarheid en economie van de Achterhoek. Aandacht hiervoor past bij de versterking van het (cultuur) landschap en vraagt om balans met wat het landschap qua ruimtelijke kwaliteit aankan.

Verbindingen tussen de speerpunten
In het benoemde overkoepelende ambitie en zeven onderliggende speerpunten zien we relaties die om integrerende en samenhangende keuzes vragen. We denken aan de ontwikkeling van wonen en werken in relatie tot de netcapaciteit en de stikstofopgaven, maar ook aan de ontwikkeling van mobiliteitshubs in relatie tot wonen, werken en voorzieningen. Een andere uitdaging is het ruimtelijke, groene karakter van steden en dorpen te behouden en tegelijkertijd ruimte te vinden voor waterberging, groene infrastructuur en recreatie en bewegingsmogelijkheden. Ook in de ruimte voor werken worden de mobiliteits- en energienetwerken leidend voor mogelijkheden en voor locaties.

Kortom: we werken aan een integrale, gebiedsgerichte aanpak die recht doet aan het karakter van de Achterhoek en is noodzakelijk om de grote opgaven en transities aan te kunnen en te werken aan een duurzame toekomst. Een gezonde en schone leefomgeving is daarbij van levensbelang, evenals het aanwezig zijn van passende voorzieningen in de kernen, dorpen en buurten, of op z'n minst een goede bereikbaarheid ervan.

De uitwerking van onze opgaven zal gebiedsgericht zijn. Om tot keuzes te komen, zal de NOVI-methodiek gaan bijdragen aan afwegingen. En zijn de volgende uitgangspunten mede richtinggevend:
- De bestaande identiteit en kenmerken van de Achterhoek vormen de basis van toekomstige (ruimtelijke) invulling van zaken;
- Meervoudig ruimtegebruik wordt gestimuleerd.

6 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050

6.1 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050 (perspectief natuur en landbouw)

De voorwaarden uit onder meer het Vitaal Landelijk Gebied Gelderland (VLGG) dat naar verwachting in 2024 wordt vastgesteld zullen in combinatie met en in samenhang met overige landelijke ontwikkelingen in de toekomst meer duidelijkheid geven wat er kan op het gebied van landbouw, natuur, water en bodem in de Achterhoek. Duurzaam gebruik, passend bij het lokale bodem- en watersysteem zullen hierbij belangrijk uitgangspunt zijn. Naast deze voorwaarden blijven er ook een aantal kansen die bijdragen aan het herstellen van de biodiversiteit en het versterken van het karakter van de diverse landschapstypen.

Er zal meer agrarische bebouwing leeg komen te staan. Het herbestemmen of slopen van deze vrijkomende agrarische bebouwing blijft aandacht vergen.

6.2 De regio in 2030 met doorkijk naar 2050 (perspectief netwerken)

6.2.1 Mobiliteit
De gezamenlijke regionale partners hebben elkaar gevonden in de ambitie om in 2030 een duurzaam, betrouwbaar en toegankelijk vervoer beschikbaar te hebben. Daarbij moet meer concreet de CO_2-uitstoot van verkeer en vervoer zijn verminderd, is er een robuuste structuur voor bereikbaarheid van en binnen de regio voorhanden en zijn slimme mobiliteitsoplossingen zijn ingezet. Het bestaande beleid is vastgelegd in de Achterhoek Visie 2030, het Uitvoeringsplan mobiliteit regio Achterhoek en het Programma fijnmazige bereikbaarheid. Dit kent grofweg twee lijnen: versterking van de doorgaande vervoers- en ontsluitingsassen die de regio met haar omgeving verbindt en ontwikkeling van een daarop aansluitende fijnmazige mobiliteitsstructuur binnen de regio.

CONCEPT

Relaties met andere perspectieven; knelpunten en kansen
Binnen het thema Mobiliteit en Bereikbaarheid willen we de komende jaren flink wat stappen zetten, maar vraagt een succesvolle uitvoering van alle lange termijn voornemens nog forse inspanningen. Deze lopen qua uitvoering waarschijnlijk ook door tot na 2030. Zoals een verdere verbetering van de hoofdinfrastructuur net als de daaraan verbonden interne fijnmazige mobiliteitsvoorzieningen met als belangrijkste ambities vergroting van de frequentie van de RegioExpres, doorstroming N18, de verbetering van de verbinding Winterswijk-Apeldoorn, opheffen congestie A12 en doortrekking van de A15. Ook de financiering van deze benodigde ingrepen is daarbij nadrukkelijk aan de orde. In dit verband is het van belang dat de Achterhoek meegenomen wordt in de ambities tot een versterking van de (spoor-)corridor A12.

Een blijvend aandachtspunt is het voorzien in een adequate energievoorziening voor elektriciteit en wellicht ook waterstof die nodig is voor duurzaam verkeer en vervoer. De invulling van de doelstelling om de CO_2 uitstoot van verkeer en vervoer nog in de kinderschoenen. Dit vraagt een nadrukkelijke koppeling met de opgaven voor energie.

6.2.2 Energievoorzieningen

Energie besparen en het toekomstbestendig maken van de energievoorziening in de Achterhoek zijn essentieel. Met het derde Akkoord van Groenlo zet de Achterhoek zich in om energieneutraal te zijn in 2050, om zo klimaatverandering tegen te gaan en om energie beschikbaar en betaalbaar te houden. Dat wil zeggen dat er dan evenveel energie duurzaam wordt opgewekt binnen de grenzen van de Achterhoek, als er verbruikt wordt. Met een beoogd tussendoel van 55% CO_2-reductie in 2030. Dit is ook in lijn met de keuze van de gemeenten om uiterlijk in 2050 helemaal van het aardgas af te zijn. De RES Achterhoek 1.0 en de 8 transitievisies Warmte ondersteunen het Akkoord van Groenlo.

De RES focust in eerste instantie op de periode tot 2030. Momenteel wordt er gewerkt aan de uitvoering van de RES en de ontwikkeling van de RES 2.0. Het traject richting RES 2.0 is bedoeld om de ambities verder in te vullen, te concretiseren en te zorgen voor tijdige vergunningverlening (vóór 1 januari 2025).

Maar de energietransitie omvat meer. Integraal programmeren van het energiesysteem gaat over hoe we integrale bestuurlijke keuzes maken over de toekomstige ontwikkeling van bronnen en energie-infrastructuur.

Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat maakt het Nationaal Plan Energiesysteem (NPE). Dit plan beschrijft hoe Nederland een energiesysteem ontwikkelt dat past bij een klimaat neutrale samenleving. In het Nationaal Plan Energiesysteem staat een langetermijnvisie op het energiesysteem in 2050. En hoe daar te komen. Het plan wordt iedere 5 jaar aangepast op actuele ontwikkelingen. Zo kan rekening gehouden worden met maatschappelijke en bijvoorbeeld technische ontwikkelingen. In het plan staat ook welke bijdrage de Rijksoverheid en andere overheden (gemeenten, provincies) moeten leveren. En wat dit betekent voor inwoners en ondernemers, zodat zij eigen keuzes kunnen maken. Het concept-plan wordt deze zomer gepubliceerd en eind dit jaar vastgesteld.

Op provinciaal niveau wordt het 'Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur en Klimaat (PMIEK)' ontwikkeld. Het PMIEK is een instrument voor energiesysteemkeuzes en uitvoeringscoördinatie. Het is een uitvoeringsprogramma om overheden, netbeheerders en marktpartijen te laten samenwerken door tijdlijnen op elkaar af te stemmen en afspraken te maken over de uitvoeringscoördinatie.

Relaties met andere perspectieven; knelpunten en kansen
De meeste aanpassingen/uitbreidingen van het elektriciteitsnet tot 2030 zijn al gepland en liggen vast. Afhankelijk van de uitkomsten van het congestiemanagement-onderzoek dat in 2023 gereed is, geldt dat nieuwe ontwikkelingen in de Achterhoek tot 2029 voor het afnemen van energie niet over (extra) netcapaciteit kunnen beschikken. Als

CONCEPT

medeoverheden brengen we met partijen in 2024 in beeld welke maatwerkoplossingen nodig zijn voor knelpunten die zich de komende tien jaar en daarna voordoen.

In delen van de Achterhoek lijken redelijke kansen voor geothermie. (Potentieonderzoek geothermie Gelderland, april 2022). Een kleinschalige pilot met geothermie is niet mogelijk gezien de schaalgrootte (investeringen in combinatie met benodigde omvang afzetmarkt en bijbehorende warmte-infrastructuur). De provincie Gelderland en Energie Beheer Nederland (EBN) werken daarom aan een ontwikkelprogramma geothermie. Doel is om samen met gemeenten de toepassing van geothermie te versnellen. Ook in de Achterhoek liggen drinkwaterreserveringsgebieden, grondwaterbeschermingsgebieden, waterwingebieden en boring vrije zones. In al deze gebieden gelden beperkingen voor wat in de ondergrond mag. Dit raakt aan de mogelijkheden voor bodemenergiesystemen.

De transitievisie warmte moet in de komende jaren meer gestalte gaan krijgen. Grote vraag daarin is hoe de huidige woningvoorraad in wijken, kernen en het buitengebied in de toekomst van warmte moet worden voorzien. Wat is er mogelijk collectief en wat kan individueel? Dit raakt het toekomstbestendig maken van de woningvoorraad en de vele Achterhoekse particuliere eigenaren. De uitwerking en uitvoering hiervan zal ook na 2030 nog steeds een opgave zijn.

6.3 De regio in 2030 met een doorkijk naar 2050 (perspectief leefbare steden en regio's)

6.3.1 Wonen

Ook voor de langere termijn zal de woningnood in Nederland hoog zijn. Vanuit het Rijk wordt in dit verband, ook vanuit een stikstof problematiek in andere regio's, meer en meer naar de (ook veelal wat hoger gelegen) oosten van Nederland gekeken. In het kader de Woondeal is vanuit de regio al aangegeven dat er na 2030 een streven ligt om de woningtoevoeging naar minimaal 11.500 woningen te brengen. Er komt mogelijk ruimte om dit aantal verder te verhogen. Dit vraagt verdere afstemming tussen de betrokken overheden waarbij de eerdergenoemde controlerende strategie en de sociale en ruimtelijke draagkracht van het gebied belangrijke aandachtspunten zijn.

6.3.2 Werken

Om de Achterhoekse economie vitaal en toekomstbestendig te laten zijn is inzet nodig op innovatie, verduurzaming, human capital, fysieke randvoorwaarden op orde, zoals voldoende ruimte voor bedrijven, en versterking van de samenwerking.

6.4 Samenvattend naar 2030

De Achterhoek wil haar eigen en unieke identiteit behouden en ontwikkelen. In 2030:

- Zal er meer water worden vastgehouden ten gunste van natuur en de transitie van de landbouw en zijn de groenblauwe kwaliteiten versterkt. Kringlopen worden gesloten en de zorg voor een bodemkwaliteit is erg belangrijk t.b.v. de toekomst van de landbouw en de biodiversiteit. Ontwikkelingen in voorzieningen en infrastructuur worden nadrukkelijker ontwikkeld vanuit ruimtelijke kwaliteit, en water en bodem sturend, zoals beschreven in hoofdstuk drie.
- Wordt verder overgeschakeld naar hernieuwbare energie, worden minder primaire grondstoffen gebruikt, zijn emissies verminderd en is de biodiversiteit toegenomen. De Achterhoek wil de energietransitie samen laten gaan met meer biodiversiteit. Ondanks dat er meer ruimte zal zijn voor wonen en werken. Door goede afwegingen en keuzes te maken, worden de negatieve effecten niet afgewenteld.
- Is er meer duurzaam, betrouwbaar en toegankelijk vervoer voor iedereen. Er is een ontwikkeling van een bestendig economisch profiel met passende netwerken (mobiliteit, energie). De regio is goed en multimodaal bereikbaar van en naar de Groene Metropool Regio Arnhem Nijmegen inclusief de Liemers, de Stedendriehoek, Twente en Duitsland. Regionale voorzieningen en werklocaties binnen de Achterhoek zelf zijn goed bereikbaar via een flexibel mobiliteitssysteem met slimme en duurzame mobiliteitsoplossingen en -knooppunten.

CONCEPT

- Is de woningmarkt in kwantitatief en kwalitatief opzicht meer toekomstbestendig en meer in evenwicht. Ook wordt er geprioriteerd naar welke woningen echt eerder worden aangesloten op energie infrastructuur.
- Zijn Achterhoekers samen langer gelukkig en gezond. De arbeidsproductiviteit in de maakindustrie is verhoogd en vraag en aanbod op de arbeidsmarkt zijn meer in evenwicht. We zien de ontwikkeling van een netwerk van vitale dorpen en sterke steden waarbij rekening wordt gehouden met de klimaatopgaven en de draagkracht van het bodem- en watersysteem.

6.5 Doorkijk naar 2050

Relatie Achterhoek-Gelderland-Nederland
Voor de langere termijn naar 2050 zijn er uitdagingen en vraagstukken op het gebied van landelijk gebied, netwerken van energie, wonen en mobiliteit. Deze zullen in samenhang nader moeten worden uitgewerkt. Denk bijvoorbeeld aan de vraag hoe de ontwikkeling van de verstedelijking in Gelderland en daarbuiten zich verhouden tot de verstedelijking in de Achterhoek, met name rond Doetinchem. Een vraagstuk met een regionale component en tegelijk ook een vraagstuk van Gelderse en nationale aard.

Ruimtelijk perspectief Achterhoek
De 8RHK ambassadeurs hebben in 2022 besloten een **ruimtelijk perspectief Achterhoek (RPA)** te ontwikkelen[9]. Zij geven aan dat dit in het verlengde ligt van de uitwerking van de NOVI en de 'Omgevingsagenda Oost, Addendum Achterhoek' waarin verschillende opgaven bij elkaar zijn gebracht: rond economie, ruimte en landelijk gebied. Het RPA is beoogd een belangrijke bouwsteen te worden voor de afwegingen en keuzes die gemaakt moeten worden en een kader voor gebiedsprocessen. De ambitie is een regio te zijn, waar een duurzaam en aantrekkelijk landelijk gebied samengaat met een vernieuwde landbouwstructuur. Daarbij horen ontwikkelingen zoals kringlooplandbouw, nieuwe duurzame verdienmodellen en een hernieuwd gebruik van agrarische bebouwing, gecombineerd met een vitale en innovatieve sociale en open economische structuur en ontwikkeling. Deze gaat hand in hand met en gezamenlijk zorgt voor een hoog niveau aan brede welvaart. Het water- en bodemsysteem en een klimaat robuuste inrichting van het watersysteem en gebruik ervan is onmisbaar voor een toekomstig ruimtelijk perspectief Achterhoek.

In het RPA wordt de Achterhoek bekeken vanuit verschillende schaalniveaus: bovenregionaal, regionaal en lokaal. Uitgangspunt is de **leefbaarheid** van het gebied te behouden en te versterken. De ruimtelijke kwaliteit van de Achterhoek met diversiteit en aantrekkelijkheid zal blijven ontwikkelen onder invloed van de klimaatverandering waaronder de toenemende effecten van droogte. Doel is de ruimtelijke kwaliteit van het landschap te behouden en te versterken. Samenwerkende partijen zoeken naar nieuwe landschappelijke mozaïeken: de diversiteit aan landschapszones in de Achterhoek moet daarbij tot haar recht komen. Maatwerk is daarbij noodzakelijk. De uitwerking in deelgebieden maar wel in samenhang als regio is een cruciale uitkomst van het RPA.

CONCEPT

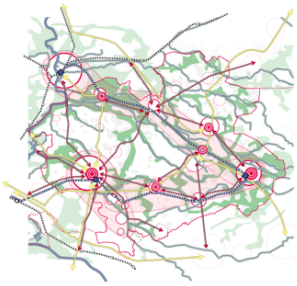
[9] De Achterhoek doet in 2023 mee aan de Eo Wijersprijsvraag, een landelijke ruimtelijk ontwerpwedstrijd die inspirerende en vernieuwende ideeën voor het landschap van de toekomst oplevert. Drie multidisciplinaire ontwerpteams leveren in september 2023. Het ontwerpen voor de Achterhoek op en deze bieden aanknopingspunten voor het Ruimtelijk Perspectief Achterhoek (RPA).

Achterhoek door de schaalniveaus

Bovenregionaal

- Bereikbare luwte,
- landschappelijke verschillen leiden tot nieuw mozaïek .

Regionaal

- Stedenbouw en landschapsbouw in balans,
- schaalniveaus koppelen,
- landschappelijk raamwerk versterken

Lokaal

- Door-ontwikkelen parklandschap,
- groeien in kwaliteit als principe,
- zorgvuldig benutten wat er is (landschap, gemeenschap, hubs).

Er zijn in het RPA drie pijlers benoemd:

A. **Levende landschappen** die bijdragen aan een nieuw meerkleurig mozaïek in de Achterhoek; bodem- en water structuren zijn hierbij leidend; de verschillende gebiedstypen hebben een passend robuust watersysteem met retentiemogelijkheden; behoud van coulisselandschap met natuurlijke begrenzingselementen; klimaatrobuuste beekdalen; goede bodemgezondheid, ruimte voor verdere ontwikkeling van de vrijetijdseconomie en inpasbare duurzame opwek van energie
B. **Nabij en verbonden**: goede netwerken met knooppunten tussen landschappelijke eenheden en kernen duurzame interne verbindingsvormen en soepele connecties met omliggende regio's als Arnhem-Nijmegen, Twente, de Stedendriehoek en het Duitse grensgebied; op deze wijze wordt voorzien in goede koppelingen tussen wonen en werken, gemakkelijke bereikbaarheid van voorzieningen maar ook sociale verbindingen;
C. **Sterke gemeenschappen**: collectiviteit en zorg voor elkaar in de kernen, buurtschappen en buitengebied; een versterkt woonaanbod vooral nabij (multimodale) knooppunten met bij gekozen structuur passende circulair gebouwde en klimaatadaptieve woonmilieus in zowel kernen als op kleinere schaal in buitengebied; verduurzaamde bestaande woningvoorraad; aanwezigheid duurzame werklocaties voor een passende verdere ontwikkeling van het regionale MKB (met energieopwek dichtbij gebruikers) en een voldoende voorzieningenniveau met een meer compact winkelaanbod vooral in de grotere kernen en sociale ontmoetingsplekken in de kleinere kernen.

7 Hoe worden we deze regio?

Hoofdstuk vijf bevat die vraagstukken die de overheden in gezamenlijkheid willen oppakken en die ze nader zullen verkennen, uitwerken en gebiedsgericht uitvoeren. De uitvoering zal passend moeten worden gemaakt bij het schaalniveau van de opgave. Hierbij spant iedere overheid zich maximaal in om de opgave te kunnen realiseren en worden relevante stakeholders en inwoners in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken. Per opgave werken we uit welke rolneming en inzet van welke partner nodig is. Het regioarrangement zal worden geactualiseerd als dat nodig is en in elk geval minimaal een keer per twee jaar. Mochten er nieuwe beleidsbesluiten nodig zijn, dan leggen de betrokken overheden die voor aan de bevoegde gezagen.

7.1 Inzetten op gedeelde handelingsperspectieven incl. kennis en ervaringen delen

Voor een groot aantal opgaven zijn regionale systeem-aanpakken noodzakelijk en wenselijk omdat de opgaven vooral vanuit een bovenregionaal perspectief zullen moeten worden uitgewerkt en uitgedacht. Denk hierbij aan de aanpak droogte Achterhoek en Liemers, de regionale energievoorziening RES en de opgaven voor natuur en landbouw. Deze zullen dan in een groter samenwerkingsverband een uitwerking krijgen. Ook vindt er in het kader

CONCEPT

van de Achterhoekvisie uitvoering plaats van de diverse opgaven. Tegelijk vragen de diverse concrete gebiedsgerichte uitwerkingen een nadere vertaling naar gebiedsaanpakken en gebiedsprogramma's. Deze slag zullen de samenwerkende overheden in de loop van 2023 en 2024 nog maken en daarbij ook benoemen hoe deze opgaven met elkaar samenhangen en op elkaar inwerken. In de vorige hoofdstukken 3 en 4 zijn daarvoor ook onderwerpen benoemd, die daarbij uitgewerkt dienen te worden. De gebiedsaanpakken die nu actueel in beeld of in uitvoering zijn, worden in paragraaf 7.2 geduid.

Ruimtelijk Perspectief Achterhoek
De Stuurgroep Ruimtelijk Perspectief Achterhoek[10] werkt in opdracht van de 8RHK Board aan een ruimtelijk perspectief voor de Achterhoek. Het gaat om een samenbindend verhaal voor de Achterhoek voor de langere termijn. De planning is om dit Ruimtelijk Perspectief Achterhoek in 2024 af te ronden Hierin wordt gebruik gemaakt van de inspiratie uit de ontwerpen uit de Eo Wijersprijsvraag in 2023. In samenspraak met de provincie en gemeenten zal worden geduid welke doorwerking nodig en wenselijk is in Omgevingsvisies van provincie en gemeenten en in verbinding met uitvoering door het waterschap.

Aanpak 'droogte' Achterhoek en Liemers
De Aanpak 'droogte' Achterhoek en Liemers is een samenwerkingsverband van 24 partners met een bottom-up karakter. Hiervoor is een overeenkomst gesloten voor de periode 2022-2023. Het betreft een samenwerking op het schaalniveau van 14 gemeenten. Doel is doen, delen, doordenken en doorpakken. D.w.z. doen: het uitvoeren van meer kortetermijnmaatregelen. Delen: meer kennis delen en goede voorbeelden uitlichten. Doordenken: handelingsperspectieven ontwikkelen voor omgaan met het vraagstuk van klimaatadaptatie voor het landelijk gebied. Doorpakken: experimenteren met innovatieve aanpakken in gebiedsprocessen zoals Winterswijk, de Landgoederenzone Baakse Beek en 't Klooster. Eind 2023 zal deze samenwerking worden herijkt om deze in het licht van langjarig samenwerken via regioarrangementen en in het licht van de voortgang en resultaten van de gezamenlijke aanpak. Ook wordt de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur in 2023 gevraagd een reflectief essay te schrijven over de aanpak. De resultaten van de herijking en mogelijk vervolg van de aanpak verwerken de partners begin 2024 in de voortgang van de uitwerking van de desbetreffende regioarrangementen c.q. uitwerking in gebiedsprogramma's voor de Achterhoek, Stedendriehoek en Groene Metropoolregio Arnhem Nijmegen.

Voor de transitie naar een klimaatrobuuste Achterhoek is het nodig om te komen tot een gedragen ruimtelijke afweging en integrale aanpak van opgaven. Naast fysieke maatregelen in het watersysteem gaat het om slimme functiecombinaties, een andere ruimtelijke inrichting waarbij wijziging in gebruik van grond binnen de functie en op sommige gronden functiewijziging nodig zal zijn. Daarmee wordt toegewerkt naar een gebied wat weerbaarder is tegen toenemende extremen van klimaat, zowel op het gebied van droogte als op het gebied van wateroverlast. Een op toekomstige klimaatscenario's gebaseerde agrarische bedrijfsvoering (nieuwe balans tussen water vasthouden en afvoeren) en andere verdienmodellen zijn ook een belangrijk onderdeel.

Om bij te dragen aan een ruimtelijke afweging en integrale aanpak van opgaven is hebben de genoemde 24 partners gewerkt aan een feitenbasis en analyse van de diverse bodem- en waterkenmerken en hoe deze zich voordoen in diversiteit en verscheidenheid. In de ingesloten figuur zijn de 17 deze eenheden weergegeven die gebaseerd zijn op de 5 hoofdstroomgebieden (lopend van oost naar west) en een indeling van geomorfologische kenmerken (plateau, centraal zandgebied, rivierkleigebieden). Voor de regio Achterhoek en Liemers geldt dat in de Landgoederenzone en Winterswijk gestart is met een integraal gebiedsproces. Het is logisch om hier de komende jaren op in te blijven zetten. Voor de andere eenheden moet de confrontatie met andere opgaven worden gemaakt. Daaruit moet blijken of een integraal gebiedsproces noodzakelijk is, of sectorale vervolgstappen voldoende zijn, en met welke prioriteit dit opgepakt moet worden.

[10] Hieraan nemen zeven gemeenten en waterschap deel.

CONCEPT

Bouwstenen van het Vitaal Programma Landelijk Gebied op maat uitwerken
Eind 2023 worden de bouwstenen van het provinciaal programma Vitaal Programma landelijk Gebied in ontwerp afgerond en voor zienswijzen aan medeoverheden, burgers en organisaties voorgelegd. De verwachting is dat de bouwstenen die onderdeel zijn van het provinciaal programma een nadere uitwerking nodig hebben in bandbreedtes om benut te worden in de Achterhoek. In de loop van 2023 en 2024 maken de provincie, gemeenten en waterschap nadere afspraken over hoe deze uitwerkingen zullen plaatsvinden en wie daarin welke rol kan nemen.

7.2 Uitwerking en uitvoering: gebiedsaanpakken in de Achterhoek

De uitvoering van de opgaven gaan de gezamenlijke overheden gebiedsgericht doen, rekening houdend met de sturende principes, het afwegingskader en passend bij het schaalniveau van de opgave. Hierbij spant iedere overheid zich maximaal in om de opgave te kunnen realiseren en worden relevante stakeholders en inwoners in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken. Per opgave uit te werken uit welke rolneming en inzet van welke partner nodig is.

Op dit moment zijn in de Achterhoek de volgende gebiedsaanpakken reeds in voorbereiding en uitwerking.

Deelgebied Winterswijk
Voor de Gebiedsaanpak Winterswijk is eind januari 2023 de intentieovereenkomst ondertekend en hebben gezamenlijke overheden de startnotitie, tevens start verkenningsfase, vastgesteld. De intentieovereenkomst is naast de 3 overheden (provincie, gemeente en waterschap) ook door gebiedspartijen ondertekend. De opgaven in Winterswijk zijn landbouwtransitie, natuurversterking, leefbaarheid (economie, wonen, werken) en daarnaast spelen opgaven op het gebied van waterkwaliteit, water en bodem, cultuur en landschap, energietransitie, recreatie een rol. Het resultaat is een door het gebied gedragen gebiedsplan dat bestaat uit een integrale visie met een aantal oplossingsrichtingen, uitvoeringsstrategie en samenwerkingsovereenkomst. Planning opleveren gebiedsplan is voor

Winterswijk medio Q4 2024. De uitvoering van maatregelen zal mogelijk tot en met 2035 lopen. Belangrijk: Intentieovereenkomst (IOK, ondertekend op 18 januari 2023) en Startnotitie.

In de Gebiedsaanpak staat het Gebiedsteam centraal. Het gebiedsteam bestaat uit vertegenwoordigers vanuit het gebied, vaak ook nauw betrokken bij Stichting Winterswijks Cultuur Landschap (WCL) die zich sterk maakt voor onder meer natuur, landbouw, recreatie. Ook de overheden maken deel uit van het gebiedsteam. Het gebiedsteam doet voorstellen aan de bestuurlijke gebiedstafel. De bestuurlijke gebiedstafel geeft kaders aan waarbinnen het proces zich afspeelt. Het streven is dat de verschillende thema's elkaar versterken, maar niet alles kan tegelijk worden uitgevoerd. De integrale slag gaat in de toekomst gemaakt worden. We passen de Gelderse aanpak Gebiedsontwikkeling toe voor de gefaseerde uitwerking. De provincie heeft als gebiedsregisseur een rol om mede te sturen op de doelstellingen, visie en uitvoering van de gebiedsaanpak.

Financieel:
- Voor de financiering van maken en de uitvoering van het gebiedsplan zijn we als samenwerkende partijen voor een groot deel afhankelijk van het Rijk. Ook in het kader van het ruimtelijk arrangement dat provincie en Rijk nog maken.
- Voor de uitvoering van bepaalde maatregelen kunnen partijen afhankelijk zijn van de Europese Commissie (denk aan staatssteun).

Deelgebied 't Zand incl. gebiedsaanpak rond 't Klooster
In dit gebied is een pre-verkenning gestart rond 't Klooster. 't Klooster is een gemeenschappelijk proces van LTO, Vitens, de Provincie, gemeente Bronckhorst, Waterschap Rijn en Ijssel en proefboerderij De Marke. Doel is om samen de verdroging te keren, stoffen vast te houden om de waterkwaliteit en bodemgezondheid te bevorderen, waarbij tegelijkertijd de landbouw en andere functies verbeterd worden.

Deelgebied Oude IJsselzone
De Oude IJsselzone omvat ook de A-Strang. Voor de zone is met ondersteuning van Ministerie van BZK in 2021 een ontwikkelperspectief geschetst. Waterschap Rijn en IJssel en de aanliggende gemeenten Aalten, Oude IJsselstreek, Montferland, Doetinchem, Bronckhorst en Doesburg hebben met de provincie bestuurlijk afgesproken dat een nadere integrale verkenning van opgaven, kansen en wensen in het kader van het regioarrangement wordt geagendeerd.

Deze omgeving vraagt om goede balans met het omliggend landschap. In een eerdere studies is de ambitie uitgewerkt om hier een gebiedsgericht project te creëren met als doel een regionaal landschapspark. Hierbinnen kunnen landschapsherstel, recreatie, ecologie, landbouw, energie erfgoed en water- en klimaatopgaven met elkaar verweven worden. Bijvoorbeeld door het vernatten van het natuurlijke rivierdal en de oude meanders, begrensd door de hogere gronden. Om de fossiele meanders manifest te maken als waterbuffer en natuur, kunnen de kernen met de IJssel verbonden worden met waterfronten en routes; groenblauwe geledingszones zouden tussen de woonwijken van stedelijke gebieden langs het water (zoals Doetinchem) kunnen worden gecreëerd en een aantrekkelijke doorgaande recreatieve route langs de Oude IJsseloevers ontwikkeld. Zo kan de cultuurhistorische kwaliteiten van (ijzer)industrieel erfgoed langs de Oude IJssel worden versterkt. Hiervoor ligt een advies klaar. In een volgende fase zou een pre-verkenning verricht moeten worden om te onderzoeken of een zo integrale aanpak kan rekenen op de benodigde financiële middelen en inzet van capaciteit die hiervoor nodig is.

Gebiedsaanpak Landgoederenzone Baakse Beek
Doel van de gebiedsaanpak is realisatie van een klimaatrobuust watersysteem met aandacht voor meekoppeling van andere opgaven, waaronder natuur, waterkwaliteit, bodemgezondheid, cultuurhistorie en (natuurinclusieve) landbouw. In 2019 is een Intentieverklaring ondertekend door provincie, waterschap Rijn en Ijssel en gemeente Bronckhorst. De overheden werken met bestuurlijke betrokkenheid van LTO-Noord, de VALA én de Landgoederen

CONCEPT

aan zes landgoederen. Waterschap Rijn en Ijssel is trekker van het project; de drie betrokken overheden zijn opdrachtgever.

Ontwikkelingen / relevante onderdelen
- Voor vijf aangrenzende geïnteresseerde landgoederen wordt nu een pre-verkenning uitgevoerd, gereed medio 2023.
- Het project is meer een programma; voor elk landgoed wordt een apart traject/project gedraaid.

Financiering
- Op dit moment vindt de financiering plaats vanuit een samenwerkingsovereenkomst (SOK) tussen provincie en waterschap.
- Voor de uitbreiding met extra landgoederen, zal financiering van het Rijk nodig zijn. Deze is er nog niet en wordt naar verwachting verkregen eind dit jaar in gesprek Rijk-provincie over doelen ruimtelijk arrangement en landelijk gebied.

Deelgebied Steenderen en omstreken
De gemeente Bronckhorst inventariseert op dit moment kansen en behoeften van lokale partijen (bedrijven, coöperaties, inwoners) om een lokaal energiesysteem te creëren waar publieke en private partijen in samenwerken en de gemeente een regierol heeft. Deze inventarisatie wordt mede-ondersteund door het ministerie van BZK dat hiervoor een Town Deal heeft gesloten met de gemeente. Ook de provincie werkt hieraan mee door juridische en organisatorische kennis te delen. Het initiatief is een voorbeeld van het streven om ondanks de netcongestie de economische ontwikkeling, een gezond vestigingsklimaat en de leefbaarheid van dorpskernen te behouden. In een volgende fase moet worden verkend of zo'n integrale aanpak kan rekenen op de benodigde inzet van personele capaciteit en financiële middelen.

Gebiedsontwikkeling Spoorzone Doetinchem
De spoorzone van Doetinchem wordt ontwikkeld tot een aantrekkelijke en multifunctionele entree van Doetinchem en de Achterhoek. Het is de plek waar wonen, werken, onderwijs, voorzieningen en mobiliteit in hoog stedelijke dynamiek samenkomen. De centrumfunctie van dit gebied versterken we door het toevoegen van functies als woningen, passende bedrijven en voorzieningen, een koppeling met het hoogwaardige (beroeps)onderwijs en een mobiliteitshub met in de hoofdrol de RegioExpress. Dit slaat een brug naar de Stedendriehoek en de Foodvalley. Het ontwikkelen van dit gebied is van grote betekenis voor een aantrekkelijk woongebied, een toekomstbestendige economie en een gunstig vestigingsklimaat. Het moet een gebied worden waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en graag verblijven. Er is veel aandacht voor groen, klimaatadaptatie, circulariteit en innovatie. De gemeente Doetinchem zet met deze ontwikkeling volop in op het versterken en duurzame ontwikkeling van het stedelijk gebied en haar centrumfunctie in de Achterhoek.

Overige gebieden Achterhoek
Naast de voorgaande gebieden is het nodig de doelen nader gebiedsgericht te vertalen voor gebieden waar dat nog niet gebeurt. De omvang van deze zijn nog onderwerp van gesprek.

7.3 Mijlpalen en planning (indicatief op basis van doelen en ambities)
Vooraf: onderstaand overzicht is niet uitputtend uitgewerkt, maar is indicatief op basis van doelen en ambities.

In 2030 (nog nader uit te werken in de loop van 2023 en 2024):
- Zijn in de regio tot en met 2030 minimaal 8.390 woningen gerealiseerd. Bij de keuzes voor locaties en inrichting van de woningbouw is uitgegaan van de risico's van overstromingen, wateroverlast, bodemdaling en drinkwaterbeschikbaarheid sturend.
- Is helder hoe we omgaan met ambities voor wonen en bouwen i.r.t. de stikstof opgave.

CONCEPT

- Het RPW is dan geactualiseerd met inzicht in alle toekomstige bedrijventerreinlocaties (lokaal en regionaal)
- De impact van de verbreding van N18 is verkend met de regio i.s.m. het Rijk en de provincie. Aan de hand daarvan is een besluit genomen over een mogelijke vervolguitwerking die in voorbereiding is.
- We kijken naar de beschikbare netcapaciteit voor energievoorzieningen. Hiervoor is een gedeelde aanpak uitgewerkt.
- Er wordt 1,35 TWh ofwel 1.350 GWh per jaar uit zon en wind opgewekt, waarvan 0,35 TWh met zon op grote gebouwen. De energie infrastructuur die hiervoor nodig is, is aangelegd.
- Er is een visie ontwikkeld op de benodigde en gewenste energiebronnen en energie-infrastructuur voor de periode na 2030.
- De omvang en ambitie rond groenblauwe dooradering is nader uitgewerkt waardoor in beeld is hoe 10% van het landschap in totaal wordt ingevuld met droge en natte landschapselementen. Dat betekent mogelijk uitbreiding van bestaande landschapselementen en versterking van de natuurkwaliteit van bestaande landschapselementen (met natuur-, agrarische of andere bestemming).
- In de Achterhoek zijn de integrale gebiedsuitwerkingen in voorbereiding en uitvoering in deelgebieden.
- Is het integrale gebiedsplan voor Winterswijk in uitvoering;
- Zijn minimaal zes landgoederen rond de Baakse Beek klimaat robuuster;
- Is circa 20% van de maatregelen uitgevoerd die nodig zijn om meer water vast te houden in de Achterhoek zoals in beeld gebracht door de partners in de Aanpak ‘droogte’ Achterhoek. Dit is gelukt via gebiedsprocessen en gebiedsprogramma’s en door ‘elke druppel de grond in’ maatregelen. De inspiratie uit de EO Wijersprijsvraag is daarbij ook gekoppeld aan concrete gebiedsuitwerkingen.
- 60% CO_2 reductie in 2030.
- Is voldaan aan de doelen voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit.
- Is het (grond)water schoon en bruikbaar als grondstof voor drinkwater, landbouw en industrie.

In 2040:
- Is het gebiedsplan voor Winterswijk uitgevoerd;
- Zijn negen landgoederen rond de Baakse Beek klimaat robuuster;
- Is circa 40% van de maatregelen uitgevoerd die nodig zijn om meer water vast te houden in de Achterhoek zoals in beeld gebracht door de partners in de Aanpak ‘droogte’ Achterhoek. Dit is gelukt via gebiedsprocessen en gebiedsprogramma’s en door ‘elke druppel de grond in’ maatregelen.

In 2050:
- Is circa 70% van de maatregelen uitgevoerd die nodig zijn om meer water vast te houden in de Achterhoek zoals in beeld gebracht door de partners in de Aanpak ‘droogte’ Achterhoek. Dit is gelukt via gebiedsprocessen en gebiedsprogramma’s en door ‘elke druppel de grond in’ maatregelen.
- Gelderland is in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust ingericht.
- Is de Achterhoek energieneutraal.

7.4 Inzet van instrumenten[11]

Voor het uitwerken van het instrumentarium, zal in de tweede helft van 2023 en daarna in 2024 en verder een uitwerking vragen. We bedoelen hiermee: instrumenten, nodig voor het realiseren van deze opgaven zoals: Gebiedsprogramma’s, beleidsregels, financiële instrumenten, communicatie, convenanten, uitvoering projecten, landinrichting, grondbeleid, stellen van regels. Opzet van een investeringsprogramma (begroting met middelen van betrokken regiopartners; risico’s en randvoorwaarden.

Wat al wel bekend is:
- De overheden zetten bestaande gebiedsaanpakken door. Andere (nieuwe) gebiedsaanpakken zullen ze voorbereiden met pre-verkenningen, verkenningen uitvoeren, en uitvoering. Zie paragraaf 7.2.

CONCEPT

- Het waterschap zal verder uitvoering geven met 'Elke druppel de grond in' maatregelen, en stuwen plaatsen. Deze maatregelen continueren omdat deze een belangrijke bijdragen leveren aan het water en bodem systeem centraal stellen en aan de ambitie van 'levende landschappen'.
- Samenwerking met Duitsland: er is een grote mate van samenwerking gaande. Recent heeft het Bezirksregierung Munster aan de provincies Gelderland en Overijssel aangeboden om extra inzet te plegen in capaciteit voor o.m. de Achterhoek. Nadere verkenning en uitwisseling hierover is medio 2023 gepland.
- Grondbeleid en normering via bestemmingsplannen in gemeenten: nader uitwerken. Vindt bijvoorbeeld via de gebiedsaanpakken plaats.
- Gezamenlijke communicatie: nader uitwerken.
- Opstellen regionaal investeringsprogramma behorend bij de hoofdambities zoals in hoofdstuk 5 benoemd: nader uitwerken.

8 Hoe werken we samen

8.1 Huidige samenwerkingen in de Achterhoek

Op dit moment zijn minimaal vijf organiserende verbanden op de schaal van de Achterhoek:

1. Onder de naam 8RHK ambassadeurs kent de Achterhoek een succesvol samenwerkingsverband. In dit verband werken overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties gezamenlijk aan de verdere ontwikkeling van de regio en de uitvoering van de Achterhoek Visie 2030. Binnen dit geheel waar ook de provincie in participeert zijn onder andere een Achterhoek Raad, Achterhoek Board en zes verschillende bestuurlijke thematafels actief. Er wordt gewerkt aan tal van opgaven zoals (circulaire) economie, innovatie, mobiliteit en bereikbaarheid, wonen, gezondheid, energietransitie, arbeidsmarkt, onderwijs en kringlooplandbouw binnen de regio. Het waterschap neemt geen deel aan de Achterhoek Board maar neemt wel deel aan bijvoorbeeld de thematafel Circulaire Energie en Energietransitie.
2. De samenwerking rond de Aanpak 'droogte' Achterhoek en Liemers (14 gemeenten, waterschap, provincie en in totaal 24 partners, 2O). Er is een bestuurlijk aanjaagteam van dijkgraaf Hein Pieper, burgemeester Joost van Oostrum (namens 14 gemeenten) en de gebiedsgedeputeerde Achterhoek / gedeputeerde Water.
3. De samenwerking aan energievoorziening, de 'RES Achterhoek' (8 gemeenten, provincie, waterschap 2O). De gedeputeerde Energietransitie is onderdeel van deze samenwerking.
4. De samenwerking rond het versterken en ontwikkelen van nieuwe economische werklocaties in de Achterhoek. Onder de naam Regionaal Programma Werklocaties Achterhoek (RPW) werken zeven Achterhoekse gemeenten en provincie samen aan een duurzaam ruimtelijk perspectief voor bestaande en nieuw te ontwikkelen bedrijventerreinen.
5. De samenwerking rond het versterken en behouden van het vrijetijdsaanbod op Achterhoekse schaal (8 gemeenten). Er is een regionaal Portefeuillehoudersoverleg Vrijetijdseconomie. De provincie biedt ondersteuning.

Bestuurlijk afstemming regioarrangement Achterhoek

De functie van bestuurlijke integrerende tafel rond het regioarrangement Achterhoek wordt sinds mei 2023 ingevuld door de in 2022 opgerichte Stuurgroep Ruimtelijk Perspectief Achterhoek. Deze stuurgroep is het initiatief van de Achterhoek Board en werkt in opdracht van de Board. Aan de stuurgroep neemt het waterschap deel. De provincie is als gebiedsregisseur vertegenwoordigd bij het bespreken van het regioarrangement Achterhoek en neemt daarbuiten geen deel aan de stuurgroep.

8.2 Hoe sturen we op voortgang en resultaten

Monitoren totaaloverzicht van uitvoering pre-verkenningen, verkenningen en gebiedsprogramma's

Er zijn in de Achterhoek al enkele goed lopende gebiedsprogramma's en -processen in voorbereiding en uitvoering. Met projectteams, stuurgroepen, opdrachtgevers etc. De voortgang en overzicht van voortgang van uitvoering, met

CONCEPT

overzicht van (extra benodigde) inzet van instrumenten, financiële middelen etc. wordt nu nog niet systematisch gerapporteerd. Hiervoor zal de provincie een monitoring opzetten i.s.m. gemeenten, waterschap en de projectleiders van deze gebiedsprojecten en programma's. Deze zal op maat worden gemaakt om zo goed mogelijk te rapporteren aan het Rijk (verantwoorden van middelen) en toch ook te kunnen bijsturen indien nodig.

De uitwerking van dilemma's en kansen van meer sectorale programma's en opgaven
Er is meer dan voorheen afstemming nodig op kansen en dilemma's die gaan over bv. de verdeling van ruimte en besluiten die daarvoor nodig zijn. Veel van de dilemma's en kansen die in dit regioarrangement genoemd zijn, hangen namelijk nauw samen. Dit vraagt om adequate en tijdige ambtelijke en bestuurlijke afstemming. In de tweede helft van 2023 zal de provincie beginnen met een overzicht maken van welke wensen per opgave centraal staan en wat het tijdpad (van de aanpak) is. De programma's rond energietransitie, wonen, werken, mobiliteit, natuur en landschap, erfgoed, leefbaarheid etc. geven immers alle invulling aan opgaven en dilemma's en keuzes. De concept-besluiten die hiervoor echter nodig zijn, zullen meer in gezamenlijkheid moeten worden uitgewerkt (zie hoofdstuk vijf rond het afwegingskader) en geagendeerd in de bestuurlijke gremia. Om daarna aan de bevoegde gezagen voorgelegd te worden voor besluitvorming. De stuurgroep Ruimtelijk Perspectief Achterhoek wordt twee keer per jaar geïnformeerd over de voortgang van deze uitwerkingen.

Actualiseren en herijken regioarrangement
Twee keer per jaar vindt een bestuurlijk overleg plaats over het regioarrangement. Doel hiervan is de voortgang bespreken van met namen de kansen en dilemma's en de samenhang en voortgang qua uitvoering van gebiedsprogramma's en gebiedsprocessen. Het regioarrangement zal cyclisch geactualiseerd worden wanneer nodig. De ambtelijke voorbereiding hiervan zal plaatsvinden met vertegenwoordigers van provincie, waterschap en gemeenten i.s.m. Achterhoek ambassadeurs op initiatief van de provincie als gebiedsregisseur.

8.3 Samenwerking en overleg met betrokkenen in het gebied
Deze alinea zal in 2024 nader worden uitgewerkt.

CONCEPT

Eindnoten

[i] Het regioarrangement staat voor een doorlopend proces, met daarbinnen afspraken over instrumenten, uitvoering, verdeling van rollen en verantwoordelijkheden. Dit is een arrangement tussen de overheden vanuit het Huis van Thorbecke: gemeenten, waterschap en provincie.

De opgaven uit het regioarrangement worden waar nodig en wenselijk integraal en gebiedsgericht uitgewerkt voor het bepalen van de verdere rolneming en inzet per partner in de verschillende gebieden. De uitwerking van afspraken over wie welke rol en taak heeft behorend bij integrale opgaven, is een verantwoordelijkheid van betreffende overheden en gebiedspartners. Deze concretisering gebeurt in een uitvoeringsprogramma en/of gebiedsprogramma.

Participatie met maatschappelijke organisaties vindt plaats in de context van gebiedsprogramma's en uitvoeringsprogramma's. Deze bevatten een integrale gebiedsvisie met ruimtelijk perspectief en scenario's voor integrale oplossingen voor doelen en ambities die in het regioarrangement zijn meegegeven. Hier hoort een opsomming bij van maatregelen, projecten en instrumenten die nodig zijn voor de uitvoering op gebiedsniveau bij. Ook beschrijft een gebiedsprogramma de uitvoeringsorganisatie en de wijze van monitoring van de voortgang. Het gebiedsprogramma wordt vastgesteld door bevoegde gezagen in het gebied (zo mogelijk meerdere overheden). Denk als voorbeeld aan de gebiedsaanpak Winterswijk waarin integraal allerlei opgaven worden uitgewerkt vanuit een intentieovereenkomst en gezamenlijk uitgewerkt plan van aanpak.

[ii] Naast materiele welvaart gaat het ook om zaken als gezondheid, onderwijs, milieu en leefomgeving, sociale cohesie, persoonlijke ontplooiing en (on)veiligheid. Bovendien betreft het niet alleen de kwaliteit van leven in het 'hier en nu', maar ook de effecten van onze manier van leven op het welzijn van mensen 'elders' (buiten de regio) en 'later' (toekomstige generaties) (PBL).

Volgens de Monitor Brede Welvaart hoort de Achterhoek bij de drie regio's in Gelderland waar men in 2020 het meeste tevreden was met het leven. Tussen 2013 en 2019 steeg het aandeel mensen dat tevreden is met het leven van 85,6% naar 87,7%. In 2020, het jaar waarin COVID-19 uitbrak, daalde het percentage tevredenen naar 87,4%. Landelijk en in Gelderland nam in 2020 de tevredenheid met het leven gemiddeld sterker af dan in de Achterhoek (bron: M*onitor brede welvaart* 2023). Deze uitkomsten uit de monitor verdient mogelijk nuancering omdat ze haaks lijken te staan op de bevindingen uit het rapport 'Elke regio telt' (2024).

CONCEPT